

279316

DATINA

268

An. IX.

Nr. 1-3.

Biblioteca Universității Regelo Ferdinand I.
din CLUJ.
№ 829 19 22
EXEMPLAR LEGAL.

15-IX/31

DATINA

CRITICĂ — LITERARĂ — SOCIALĂ

Director: Mihail Gușiță

An. IX, Nr. 1—3.

Ianuarie
Martie 1931

CVPRINSUL:

Creație și Vocație	C. Rădulescu-Motru
Pentru tine — versuri	A. Cotruș
Jan Cochanowski	Al. David
Răbdare. Am odihnit adânc. Ploae — versuri	A. Cotruș
Popa Iapă — nuvelă	N. Plopșor
Invățămintul filozofic în România	C. Rădulescu-Motru
Italia — versuri după Giuseppe Ungaretti	A. Cotruș
Dificultăți în teoria Kantiană despre geniu.	D. Bodin
De ce ai citit-o — schiță	V. Dorneanu
Semn Rău — schiță	Teofil Steriad
Schițe- desenuri.	N. Popa-Iași G. Simionescu

Cronica

Insemnări

Misticismul și trivialitatea, piedici în pregătirea vocațiunei copilului dotat din naștere / Tot replici d-lui Radu Dragnea / O parodie a Odoseei în românește / Două „portrete literare” reciproce a doi scriitori de saamă / D. Murărașu: M. Eminescu—Scrieri Politice / S'a supărat d-l George Pascu. / „Adevăruri” gândiriste.

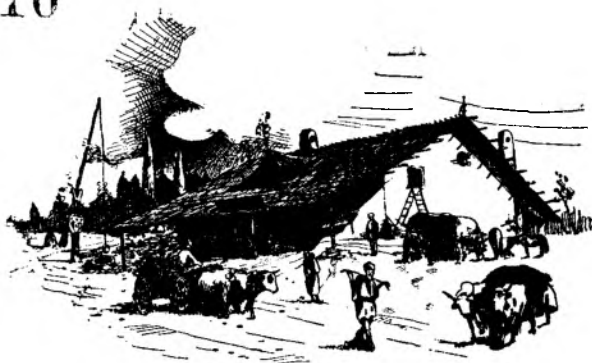
Orice reproducere este oprită

ABONAMENTE:

Numai anuale	
in țară	lei 200
In străinătate	lei 300
Instituții și autorități	lei 300

lei 40.

279816

CREAȚIE ȘI VOCAȚIE *

1. Înțelesul cuvântului creație în filozofia lui Kant. Abuzul în întrebuițarea acestui cuvânt. — 2. Afirmația: spiritul creiază este un semi-adevăr primejdios. — 3. Creația spiritului este o simplă realizare a vocației. — 4. Spiritul creator întregește natura. — 5. Vieța culturală și determinarea producției de opere culturale. — 6. Falșa teorie a antagonismului dintre cultură și civilizație. — 7. Rolul invenției și al tradiției în producerea operilor de cultură. — 8. Civilizația precedă culturai — 9. Concluzie.

1. — O jumătate de adevăr ține în loc progresul adevărului adeseori mai mult de cât eroarea, lipsită complet de orișice urmă de adevăr. Explicarea acestui paradox aparent este ușor de dat. Eroarea nu sugerează drumuri, pe care poate să rățăcească progresul adevărului, pe când jumătatea de adevăr este o ispită de mari rățăciri. Dacă metafizica lui Aristotel a ținut în loc știința alătea secole, cauza a fost că această metafizică nu era nici mitologie curată, nici știință curată, ci era semiștiință, adică o ispită de rățăcire păgubitoare științei.

Un asemenea semi-adevăr primejdios pentru progresul adevărului în filozofie este înțelesul care se dă astăzi, în mod obișnuit cuvântului de creație. În filozofia secolelor trecute prin cuvântul creație se înțelegea mai mult producția imaginativă a artistului. Artistul și în special artistul genial era creatorul plăsmuirilor, care se adaogă ca opere de artă, la producțiile reale ale naturii. În scrierile filozofilor clasici din secolul al 17-lea și al 18-lea, a cuvântul aproape că lipsește. Pe atunci, creația era, una și singura, aceea pe care biserica creștină o admitea între atribuțiile atotputerniciei divine. Filozofii cari nu făceau teologie evitau cuvântul. Creația, cu înțeles filozofic, s'a introdus în limbajul filozofilor, după scrierile lui Iem. Kant, și în special după *Critica rațiunei pure*. Pentru Iem. Kant condițiile de validitate ale adevărului științific nu stau în lumea externă, materială, ci în categoriile minții omenești. Iar pentru explicarea categoriilor minții omenești, Kant postulează: spontaneitatea creatoare a conștiinței în genere. Conștiința omenească, după legile sale apriorice, își crează experiența obiectivă și prin urmare știința...

*) Articolul de față ne-a fost expedit și sosit la redacție încă din Ianuarie, revista apărând trimestrial el n'a putut fi publicat mai de vreme.

Vezi și nota art. următor al d-ului C. R. M. pag. 28 (N. R.)

Astfel își făcu cuvântul de creație intrarea sa în filozofie. Ca un postulat logic; ca un „Als ob“; ca o metodă euristică...; ca un semi-adevăr! Iem. Kant nu arată nicăieri în ce consistă spontaneitatea creatoare a minții omenеști, sau a unității apercеptive a acesteia minți, cum o numește dănsul în termeni mai precisi. Nici o pagină din scrierile sale nu explică cum se manifestă această spontaneitate creatoare din punct de vedere psihologic sau istoric. Conștiința, prin categoriile sale, este creatoare și atâta tot; căci dacă n'ar fi creatoare n'am putea avea primul postulat al validității adevărului!

Filozofia de astăzi recunoaște, în acest înțeles al cuvântului creație, o insuficiență vădită. Creația în înțelesul lui Kant nu are o existență de sine stătătoare, adică ea nu adaugă ceva pozitiv la aceea ce știm despre validitatea adevărului, ci numai ne dă o perspectivă pentru integrarea adevărului într-o unitate logică. Creația, în înțelesul lui Kant, este un postulat formal, și nici de cum un fapt real, studiat și definit științificește. Este, precum am zis, un semi-adevăr.

De aci provin toate rătăcirile în care au căzut urmașii lui. Kant a fost consecvent și s'a menținut la înțelesul formal al creației, aceia cari au venit în urmă au întins înțelesul cuvântului peste câmpul experienței întregi, atât a acelei interne cât și a acelei externe. Romanticii au ajuns la idealismul magic, adică la un fel de confuzie totală între vis și realitate. Iar după romantici, cu toate progresele științelor experimentale și cu toate progresele psihologiei, sunt și astăzi filozofi cari întrebunțează cuvântul de creație în mod abuziv. Intre aceia cari au vina acestei abuzive întrebunțări, se află și compatriotul nostru, d. D. Drăghicescu, care prin scrierile sale, *Le problème de la conscience* și *L'idéal createur*, publicate la 1907 și 1914 în editura librăriei Felix Alcan din Paris, a făurit tiparul multor clișee pe care le repetă astăzi, în mod imitativ, o mulțime de publiciști de importanță mai mică. Aceiaș vină se poate reproșa și marelui filozof H. Bergson, care în toate scrierile sale întrebunțează cuvântul de creație, fără ca vre-odată să se oprească asupra unui fapt real de creație. Unde însă abuzul ajunge la ultima extremitate, este în filozofia post-belică; în scrierile unui Oswald Spengler, unui Hermann Keyserling și unui Nicolae Berdiaev, unde înțelesul cuvântului alunecă de pe terenul filozofiei pe terenul inconsistent al diletantismului poetic. De altfel, pentru mai toți acești scriitori, filozofia este un fel de poezie, în care își poate încerca imaginația orișice suflet atins de vraja misterului.

2. — Este inutil să insistăm mai pe larg asupra teoriilor pe care le urzesc acești filozofi prin mijlocirea creației. Este destul să spunem, că ele se reduc la o singură afirmație repetată sub cele mai diferite forme și anume: spiritul creiază realitatea. Pentru unii, spiritul creiază realitatea, fiind-că el este liber; pentru alții spiritul creiază realitatea, fiind-că el are în puterea sa desfășurarea timpului, — căci timpul după filozofii citați, există ca o creație a spiritului, întocmai cum și pâna de păianjen, există ca o creație a paianjenului; în sfârșit, pentru toți, spiritul creiază realitatea, fiindcă spiritul dă semnificația vieții, și fără semnificația vieții nu este cultură, nu este lume, nu este realitate! Tot ce este realitate, este o încarnare de spiritualitate. Când moare, spiritualitatea, moare și realitatea!

Această afirmație, pe care o găsim la filozofii de după război citați mai sus, nu este cătuș de puțin originală. Ea este veche, poate mai veche de cât însăși filozofia. Originală apare această afirmație numai acelor care nu cunosc credințele mitice de la obârșia culturai popoarelor și în special credințele con-

continentului asiatic. Omenirea, de la început a crezut în puterea de creație a spiritului. Afirmarea filozofilor noștri se găsește în credințele primitive ale multor popoare. Dar aceste credințe, ori și cât de răspândite au putut fi ele, nu prefac afirmarea puterii de creație a spiritului într'un adevăr. Adevărul are drept caracteristică să fie unul și numai unul. O afirmație devine adevăr, dacă alături de ea, asupra aceluiaș obiect, nu se mai poate face o a doua afirmație. Spiritul creiază realitatea, aceasta este o simplă afirmație și nu un adevăr, câtă vreme alături de ea se mai poate face și o altă afirmație deosebită. Și în cazul nostru, această posibilitate rămâne deschisă. Sunt mulți filozofi, ba chiar și teologi cari tăgăduiesc spiritului omenesc puterea de creație, pentru a rezerva această putere divinității. Apoi, care spirit omenesc este creator? Spiritul care consistă în funcțiuni logice, cum credea Kant, sau spiritul care să confundă cu dinamismul psihologic? Întrebările nu se sfârșesc aci. Mai putem întreba: dacă spiritul are personalitate, sau n'are personalitate? Tot așa: dacă creațiile spiritului se opun materiei, sau nu; aceea ce ne-ar duce la întrebarea: dacă sunt mai multe categorii de spirite înzestrate cu putere de creație? Spirite bune și spirite rele, bunioară, cum cred încă multe popoare pe fața pământului.

Câtă vreme aceste diferite întrebări se pot pune, afirmația că spiritul creiază, fără să fie o eroare, nu este încă un adevăr. Din nenorocire, este un semi-adevăr primejdios, care oprește găsirea adevărului întreg.

3. — Pentru a nu lungi prea mult aceste considerații filosofice, ne grăbim să arătăm de îndată în care înțeles trebuie luat cuvântul de creație pentru a evita rătăcirile în care au alunecat mulți publiciști, și mai ales pentru a pregăti acestui cuvânt o întrebuintare corectă în argumentarea științifică.

Creația, în înțelesul de activitate ieșită din neant, sau din pură libertate, cu o existență deasupra timpului și spațiului, este o pură iluzie; pentru adevăr egală cu sunetul gol al voci. Cuvântul „creație“ sună în adevăr, frumos; dar frumusețea sunetului nu cuprinde în sine nimic utilizabil pentru știință. Creația are un înțeles, utilizabil pentru știință, numai când este luată ca o activitate condiționată de celelalte date ale existenței; în termeni mai preciși, și în vederile expuse de noi în filosofia *personalismului energetic*; creația este o activitate determinată de faptul vocației, și anume este activitatea de realizare, care urmează vocației. Despărțită de vocație, creația spiritului este fără înțeles precis. Spiritul nu intră în activitate de cât chemat de condițiile istorice ale omenirii. Creația spiritului este o simplă realizare a vocației, după cum vom vedea îndată.

Un raționament foarte simplu ne va învedera adevărul spuselor noastre. Legăm acest raționament de un exemplu, pe care îl întâlnim foarte des în scrierile filozofilor cari vorbesc de puterea creatoare a spiritului, și care este în special exemplul favorit al lui Keyserling. Iată, zice Keyserling (nu odată ci la orice ocazie, în scrierile sale), stă înaintea noastră un manuscris cu litere înșirate pe rânduri.... În ce stă realitatea acestui manuscris? În litere? Nu. Literile stau de sine, fiecare în parte fără legătură reală între ele pe cât timp nu intervine spiritul, care le dă înțelesul. Spiritul creiază legătura reală dintre litere. Spiritul dă realitate conținutului din manuscris. Nu este spiritul creator?

Răspundem, liniștit, în cazul acesta spiritul nu este de loc creator, căci el nu face altceva de cât regăsește o realitate vechie pe care compozitorul manuscrisului o pusese în conținutul acestuia. Dar atunci a fost creator acela care a compus manuscrisul? Nici el, căci el în manuscris a pus ceea ce a fost înțeles de contemporanii săi, sau cel mult aceea ce contemporanii săi, așteptau să în-

teleagă de la dânsul. În două cazuri numai s'ar putea vorbi de puterea de creație a spiritului în fața manuscriptului; în două cazuri însă absurde pentru logica omenească. Anume, când acela care a compus manuscriptul a aruncat literile la întâmplare, neînțeles de contimporanii săi, dar totuși cu posibilitate să fie înțelese odată și odată de urmașii săi, și în al doilea caz când acela care descifrează manuscriptul cu toate că nu are o cunoștință de uzul literilor, și nici nu bănuiește ce ar putea ieși din legătura literilor, găsește totuși un înțeles în manuscript printr'un fel de iluminatie cerească. Sunt două cazuri absurde, sau dacă nu absurde, insuficiente cu desăvârșire pentru a explica puterea de creație a spiritului.

Raționamentul nostru se poate extinde asupra tuturor exemplelor pe care le găsim la filozofii cari vorbesc de creația spiritului. Spiritul nu creiază din nimic, ci vine, cu activitatea sa, să realizeze o operă așteptată, adică să răspundă unei vocații. Spiritul este în funcțiune de realitatea istorică existentă. Nici un spirit nu se ridică deasupra timpului, dar sunt spirite cari înțeleg mai mult și spirite care înțeleg mai puțin chemarea pe care le-o face timpul.

4. — Această concluzie nu va surprinde de loc pe aceia cari sunt în curent cu rezultatele științei contimporane. Pe măsură ce cineva, ziceam cu altă ocazie, ¹⁾ ia cunoștință de ultimele rezultate ale geologiei, paleontologiei, geochimiei, sistematicii animalelor și biogeografiei, sporește în sufletul lui și convingerea că momentul apariției omului pe pământ, — și acum adăogăm: momentul apariției spiritului omenesc creator, — este strict determinat de întregul mers al naturii materiale. Toate sunt pregătite ca omul să apară. Este pregătit lutul pământului, în care corpul omenesc este menit să crească; este pregătită atmosfera, pe care va avea omul să o respire; sunt pregătite perioadele climatului, în care va avea omul să se miște; sunt pregătite formele organice, pe care embrionul uman va avea să le repete în cursul vieții sale uterine; sunt pregătite în sfârșit, toate condițiunile necesare activității omenești. Și după ce omul apare, alt fapt și mai semnificativ! Se constată că prin apariția omului, natura își servește propria sa finalitate. Era tocmai nevoie de activitatea unui animal inteligent și liber pentru ca evoluția pământului să se întrească. Ca un cerc de fier, faptele de dinainte de apariția omului, cu acelea de după apariția omului, se unesc și se sprijină reciproc. O singură lege peste toate. Omul, dacă n'ar fi apărut, evoluția naturii ar fi suferit un hiatus, și este cazul de a zice, că el ar fi trebuit să fie inventat pentru a complecta unitatea.

Cadrul în care omul se mișcă, și creiază este fixat de mai nainte în legea unității naturii. Salturi în această lege nu există. Spiritul omenesc creator vine la momentul când este chemat de condițiunile sale istorice, întocmai cum și simțul ochiului omenesc se deschide pentru a primi razele de lumină, numai după ce natura, i-a încercat structura lui în mii și mii de forme animale, care au precedat apariția omului. Spiritul omenesc este creator sub condițiunea de a realiza o operă la care era mai dinainte predestinat. Adică el este realizatorul unei chemări, sau vocațiuni.

5. — Să părăsim însă perspectiva cea vastă a înlănțuirii creațiunilor spiritului în unitatea naturii, perspectivă în care se pierde rostul propriu zis al vocațiunii, pentru a veni pe un teren mai apropiat, în care rostul vocațiunii este

1) Personalismul energetic (Edit. Casei Scoalelor) pag. 112

bine înțeles de toată lumea. Să verificăm conclusia noastră de mai sus prin experiența pe care o dă vieața culturală în genere.

În această viață întâlnim producțiile spiritului creator și verificarea prin aceste producții este cea mai sigură garanție a adevărului. De altmintreli acesta este și terenul pe care se pune toți filozofii, cari ne vorbesc de puterea de creație a spiritului.

Dacă spiritul creator ar fi independent de condițiile istorice ale timpului său, și ar produce după inspirația sa arbitrară și nu după inspirația așteptărilor pornite înaintea lui spre realizare, atunci n'ar fi pe lume ceva mai asemănător haosului de cât vieața culturală. Ar trebui să găsim aci numai țâșniri spirituale fără continuitate; să întâlnim: creator după creator, fiecare independent și fiecare cât mai excentric. Planând pe deasupra timpului, operele de cultură ar trebui să fie înțelese numai de spiritele congeniale autorului lor și ar trebui să moară deodată cu aceștia. Vieața culturală ar fi cu un cuvânt, o desfășurare de producții apocaliptice.

Realitatea este cu totul alta. Vieața culturală are o producție ordonată, și cu atât mai ordonată, cu cât ea este mai înaintată. Spiritul cel mai extraordinar, care s'ar produce astăzi, n'ar putea să înceapă o nouă artă, o nouă știință, sau o nouă religie, ci el trebuie să continue lanțul operilor de cultură a trecutului. De zeci de secole vieața culturală s'a diferențiat în ramuri de activitate, cu caractere bine definite, pe care nimeni pe lume nu le mai poate suprima sau înlocui. În artă, creațiunea trebuie să utilizeze anumite mijloace; în știință, anumite alte mijloace; în religie, anumite alte mijloace; un spirit creator, oricât de extraordinar ar fi, nu poate face artă cu mijloacele științei, și știință cu mijloacele artei. Prin urmare există o limitare pentru puterea creațiunei, când ea se manifestă în cultură.

Limitarea nu se oprește aci. În fiecare ramură mare de activitate culturală sunt subdiviziuni care și ele trebuie să fie respectate de spiritul creator. Fr. Schiller a scris drame și tragedii, dar nu și comedii; Molière a scris comedii și nu tragedii, Poincaré a creat în matematică, dar nu în știința experimentală ca Pasteur. Ford raționalizează industria, dar nu religia. Subdiviziunile acestea au o fixitate așa de pronunțată, în cât unii le au asemănat speciilor și genurilor din viața animală. Asupra fixității speciilor și genurilor în vieața animală s'au putut ridica îndoiele în ceea ce privește vechimea lor, dar niciodată în aceea ce privește viitorul lor. Unii naturaliști au susținut că omul se trage din maimuță, iar maimuța din mamifere inferioare, nimeni n'a susținut însă, că astăzi sau în viitor toate animalele vor ajunge pe suprafața globului pământesc să ia forma de oameni. Tot așa este logic să admitem că vieața culturală cu cât trece timpul, cu atât se diferențiază, limitând sfera de creație a spiritului. Creatorii multilaterali, cu posibilitate de producție artistică, științifică, religioasă, la întâmplare, sunt mai mult legende de cât realități; în orisice caz ei nu pot exista de cât într'o viață culturală rudimentară, când caracterele diferitelor ramuri de activitate nu s'au fixat încă. În mod normal creațiune implică specializarea producții sale.

După aceste considerente teoretice, dacă examinăm în parte operele datorite spiritelor creatoare, constatăm că fără excepție ele se îmbină în ordinea istorică a vieții culturale. Nu este operă care poate fi mutată, de la un popor la altul, sau de la un secol la altul, fără ca să-și piardă valoarea. Fiecare operă are o valoare, întru cât s'a produs în momentul istoric, în care ea a fost așteptată. Acea ce se numește originalitatea unei opere, nu consistă în abaterea de

la cursul istoric al culturii unui popor, ci în adâncirea acestui curs. În operele cu adevărat originale se recunoaște mai bine de cât în oricare alte opere, firea unui popor. În primul moment al apariției lor, unele opere, mai ales de artă, apar ca fiind cu totul deosebite de acelea care constituiau până aci patrimoniul cultural al unui popor, și de aceea se și vorbește de revoluții și de renașteri în viața culturală a popoarelor, dar după ce operele acestea s'au învechit puțin, se constată totdeauna că în ele au fost realizate tocmai tendințele trecutului. Operele cele mai revoluționare nu fac decât să afirme caracterul permanent al popoului și evoluția istorică a acestuia. Totdeauna, creația originală este determinată de momentul dinamic al vieții culturale trecute; este o realizare chemată de acest moment, este fructul unei vocații.

6. — Acestea sunt, după noi adevăruri banale, care se verifică peste tot în viața culturală a popoarelor. De ce „în ciuda lor totuși“ se menține la unii filozofi părerea, că spiritul este creator, în înțelesul de creator fără îngrădire, fără alegere de timp și loc, necondiționat?

Fiindcă, adevărurile pe care le-am numit noi banale, sunt reduse în puterea lor de convingere, printr'o teorie filozofică foarte răspândită astăzi; o teorie care falsifică cu anticipație înțelegerea vieții culturale, din ale cărei fapte ar trebui să verificăm ce este și ce nu este adevărat în natura creației spiritului. Scrierile unui Spengler, unui Keyserling și a unui Berdieiev nu ar fi avut ecou dacă n'ar fi fost precedate de scrierile multor alți filozofi cari au popularizat teoria false despre cultură asupra căreia ne propunem să insistăm acum mai pe larg, înainte de a merge mai departe.

Prin ideea de cultură, se înțelege de obicei condițiunile sufletești, în care se desfășură conștiința și propășirea activității spirituale a unui popor. Dar unii înțeleg ceva mai mult decât atât. Unii înțeleg să afirme prin cultură o funcțiune specială de originalitatea fiecărui popor. Și, ca și cum o asemenea afirmație n'ar fi destul de riscată, ei introduc și o ierarhie în producțiile vieții culturale. Unele dintre acestea, ieșite mai direct din funcția originalității, sunt culturale și nobile; altele ieșite indirect, sunt de civilizație, mai puțin nobile. De aci, un pas numai și venim la teoria populară a antagonismului dintre cultură și civilizație: teoria despre care spuneam că aduce falsificare înțelesului de cultură. După această teorie, cultura ar însemna perioada de ascensiune în desfășurarea originalității, iar civilizația perioada de degenerare sau de sterilitate. Popoarele cu originalitate au cultură, iar cele fără originalitate au numai civilizație. Operele de cultură fășnesc din adâncul personalității popoarelor, pe când operele de civilizație sunt simple îndemnări tehnice, fără adâncime sufletească. Cete dintâi sunt creațiuni, care se nasc și mor deodată cu originalitatea popoului, pe când cele din urmă sunt aplicații materiale, care se pot împrumuta de la popor la popor și trăiesc ca o sgură lăsată de focul originalității.

Această teorie și-a făcut pentru prima oară apariția în literatura romantică germană. Houston Stewart Chamberlain i-a dat apoi un vestmânt filozofic, de la care i-a venit și prestigiul. Astăzi ea este pentru mulți o dogmă indiscutabilă. Spengler, Keyserling și Berdieiev citați mai înainte, fac din ea baza întregii lor filosofii. Pentru câte-și trei, civilizația este moartea spiritualității, pe când cultura este viața!

Se înțelege dela sine, că prin această teorie rolul funcțiunii creatoare este ca și dumnezeiesc.

Să vedem însă pe ce fond de adevăr se sprijină aceste afirmațiuni.

7. — Nepreciziunea termenilor n'a oprit niciodată pe filozofi să discute cu aprindere, și chiar să adopte cu entuziasm o teorie. Este în natura discuțiilor filosofice ca ele să depășească definiția stringentă a terminilor. Cu toate acestea, o nepresiune dusă așa de departe, ca în cazul de față, aproape că nu întâlnim în tot cursul istoriei. Antagonismul dintre cultură și civilizație, plutește într'un vag, aproape mistic. Ce face să se deosebească o operă de cultură de o operă de civilizație; care este origina superbă a uneia și care este origina umilă a celeilalte, pentru ca pe urmă să se ajungă la antagonismul lor, nici unul dintre filozofii citați nu ne lămurește; dar aceasta nu-i împiedică totuși ca ei cu toții să conchidă la condamnarea civilizației.

Pentru a pune o ordine în discuție să încercăm noi, pe baza ultimelor cercetări științifice, să dăm termenilor o precisiune cât mai suficientă.

În producția oricărei opere culturale se pot deosebi, la prima vedere, doi factori de muncă. Unul personal inventiv și altul colectiv, tradițional. Factorul personal joacă un mare rol în artă; în schimb factorul colectiv joacă un mare rol în știință, în tehnică, în instituțiile juridice și religie. În toate ramurile de activitate culturală, amândoi factorii sunt nelipsiți. În cea mai personală poezie, unde se exprimă sentimentul trecător al unui moment de viață, există, alături de invenția personală a poetului și tradiția limbajului, fără de care poetul n'ar putea să se exprime. Poetul nu inventează de cât în măsura în care poate utiliza tradiția limbei sale materne. În toate celelalte opere de artă, acelaș lucru; cu singura deosebire, că în pictură, în sculptură, în muzică factorul tradițional este constituit din alte elemente. În știință factorul personal inventiv este cu mult mai redus. Omul de știință inventează numai în colaborație strânsă cu factorul tradițional. De regulă, omul de știință se mulțumește a poseda știința timpului său. Inventivii în știință sunt rari; acești rari se numesc genii. În tehnică și vieața instituțional, invențiunea este mai totdeauna produsul unei colaborații. În religione, invențiunea apare ca o erezie, atât de dominat este aci factorul tradițional.

Acești doi factori sunt deosebiți însă numai în aparență. Ei nu numai că există împreună, dar se și susțin reciproc; unul fără altul n'ar duce la producțiunea unei opere de cultură. Factorul tradițional are nevoie de factorul personal pentru ca să intre în sufletul producătorului și să fie utilizat. Chiar când factorul tradițional consistă numai în cuvintele limbei materne, chiar și atunci producătorul, utilizându-l, nu se poate dispensa de sforțări personale. Limba maternă nu intră cu deasila în suflet, ci trebuie învățată, adică trecută prin conștiință. În toate celelalte ramuri de activitate culturală, raportul este acelaș. Cunoștințele științifice ale timpului, chiar când ele sunt numai transmise de la o generație la alta, nu se pot lipsi de funcțiunile inventive ale sufletului în care intră aceste cunoștințe. În cea mai banală învățare de lucruri știute se cuprinde totdeauna și o muncă personală. În activitatea religioasă chiar, tradițiunea nu se urmează decât în urma procesului de asimilare sufletească interioară, care este totdeauna de natură personală.

Cu un cuvânt, invenția și tradiția merg, nu numai împreună, dar formează un tot dinamic. Cei mai mari inventatori, când au reflectat asupra momentelor de muncă inventivă, au recunoscut că își datorează succesul unor factori inconștienți, cari le-au dirijat inteligența. Acești factori inconștienți sunt tocmai aceea ce numim tradiția, adică fondul pe care inventatorul îl găsește acumulat de experiența trecută. Nu este nici o operă culturală, care se poate fi atribuită exclusiv tradiției sau exclusiv invenției. Cel mult sunt opere în care invenția, sau tradiția, să fie, una sau alta, mai caracteristică.

Dacă așa stau lucrurile în realitate, și de aceasta nici un istoric al culturii nu se îndoiește, atunci este o greșeală de a se despărți operele de invenție de operele de tradiție. Pe această eroare se bazează însă în mare parte deosebirea dintre cultură și civilizație.

În mare parte, dar nu în totalitate. Teoria antagonismului dintre cultură și civilizație se mai fundează și pe o altă considerație de mare importanță și care este următoarea :

8. — Factorul inventiv, zic aceia cari susțin antagonismul, are și un rol social, pelângă cel psihologic. El primează în anumite epoci și la anumite popoare. Fără să se despartă de tradiție, invenția câteodată domină tradițiunea. Atunci avem epocile de cultură propriu zise: epoca culturii clasice eline; epoca romană; tismului german, și alte câteva epoce, de altminteri puțin numeroase. În această epocă, invenția, de natură mai mult artistică, este trecută prin prisma sufletească a poporului în mijlocul căruia ea se produce. Epocile de cultură sunt epoci de artă națională. Când invenția este redusă, ne găsim în perioada de civilizație. În această perioadă popoarele colaborează deopotrivă la acumularea fondului științific, tehnic, instituțional juridic și religios, care va constitui apoi aceeași amănunțit fondul tradițional al omenirii. Astfel, după cultura clasică elină a venit civilizația alexandrină. În locul originalității naționale, munca filologică și științifică cu caracter universal; în locul spiritelor creatoare, bibliotecile publice.

Factorul inventiv, când este privit așa dar din punctul de vedere social, apare ca o spiritualitate creatoare, și atunci el explică pentru ce se poate vorbi de un antagonism între cultură și civilizație.

Mărginindu-l numai la atât, antagonismul dintre cultură și civilizație, ar fi acceptabil într-o oarecare măsură. Am putea denumi epoci de cultură, epocile de productivitate națională, bogate în opere de artă, în deosebire de epocile celorlalte obișnuite în care producția culturală își urmează cursul sau normal cu colaborația tuturor popoarelor, fără deosebire. Dar în filosofia postbelică, pe care am citat-o, înțelesul antagonismului nu se mărginește numai la atât. Oswald Spengler pretinde că civilizația reprezintă sfârșitul culturii, chiar moartea culturii; că apariția civilizației corespunde la decadență, pe când cultura la ascensiune. În felul acesta, înțelesul antagonismului se schimbă. El ajunge și echivalează cu o condamnare a civilizației, și cu recunoașterea artei naționale, ca singurul izor de viață originală pentru omenire.

Este justificată oare această interpretare dată deosebirei dintre epocile de cultură și epocile de civilizație? Cătuși de puțin. O argumentare, făcută în condițiuni de strictă logică, ne duce, dinpotrivă, la o interpretare contrară. În dezvoltarea popoarelor, ca stare normală este civilizația, iar nu cultura; — (bine înțeles, într-o cât păstrăm una și alta înțelesurile pe care i le dau susținătorii antagonismului) — și aceasta din cauza, că factorul tradițional al civilizației, are de partea sa marele avantaj de a fi în continuă creștere, pe când, factorul inventiv al culturii este intermitent. În special apoi, afirmația că civilizația vine după cultură, ca o perioadă de degenerare, este cu desăvârșire în desacord cu faptele. Din potrivă, civilizația constituie fondul permanent, pe care se ridică în mod vremelnic epocile de cultură. Civilizația americană există, fără să poată fi pusă pe seama degenerării vreunei culturi americane. Pe pământul României de astăzi, o civilizație românească a existat de mii de ani, după cum se constată din varietatea și calitatea instrumentelor de muncă, deși cultura românească a început abia din secolul trecut. Civilizația este averea colectivă a omenirii, și

ca atare merge încel dar sigur, într'o continuă ascensiune, pe când cultura este un moment fericit de oscilație, moment scilicet, însă trecător.

Când examinăm cu atenție începuturile vieții sociale a omenirii descoperim în manifestările sufletești ale oamenilor primitivi un argument hotărîtor în favoarea acestei de a doua interpretări dată raportului dintre cultură și civilizație. Într'adevăr, aci cultura și civilizația se găsesc la începuturile lor. Dacă ar fi adevărată teoria, că civilizația este un produs degenerat al culturii, ar trebui atunci să găsim la primitivi o superioritate vădită a operilor de creație artistică asupra operilor de simplă tehnică tradițională; ar trebui, în orice caz, să găsim la ei viața practică, și tehnică, mult inferioară vieții lor intelectuale. Cu toate acestea găsim ceva cu totul contrariu. În speculațiunile lor mintale, primitivii sunt lipsiți de bun simț; ei au credințele cele mai absurde despre suflet și despre natură; factorul inventiv la ei dă o producție cu totul desordonată; pe când aceiași primitivi, în viața lor practică, și mai ales în întrebuințarea instrumentelor de muncă sunt cu bun simț și cu prevedere. De altmintreli, cum este cu puțină să existe mai întâi deprinderile de originalitate creatoare, și numai pe urmă, ca o degenerescență a acestora, să se producă deprinderile brațelor la muncă? În desfășurarea funcțiunilor sufletești, originalitatea personală este ultima care vine la rând. Vieța sufletească începe cu instinctele tehnice, se continuă cu imitația, pentru a se înălța la conștiința personală. Tradiția precedă conștiința personală. Adică, civilizația precedă culturii. De aceea, în înțeles larg, se poate vorbi de inteligența animalelor, de tehnica animalelor, și până la oarecare punct de viața socială a animalelor, dar nici odată de cultura originală a animalelor. Civilizația este mai direct legată de realitatea naturii de cât cultura; ea este sufletește mai adâncă. Invențiunile tehnice și chiar invențiunile teoretice ale științei pornesc din sugestiunea directă a faptelor naturii. Instrumentele de muncă sunt, precum știm, prelungirea organelor biologice, iar începuturile raționamentului omenesc s'au produs prin transpunerea în simboale mintale a operațiunilor văzute în natură. Raționamentul științific omenesc a și rămas totdeauna în directă legătură cu experiența naturii. În așa măsură, că el este cu atât mai bine făcut cu cât este mai obiectiv, adică mai puțin personal. Ca ideal, raționamentul științific se poate chiar concepe, ca făcându-se prin o mașinărie, adică prin o instrumentare curat naturală, așa cum se fac astăzi socotelile aritmetice; ideal care nu se poate concepe însă niciodată pentru funcțiunile de originalitate ale culturii artistice.

În rezumat așa dar, nimic mai eronat de cât afirmarea că între cultură și civilizație ar exista un antagonism, și că ivirea civilizației ar fi un semn de degenerare a culturii. Amândouă pot coexista. Ceva mai mult: dacă prin cultură este să înțelegem funcțiunea originalității în special, atunci cultura adevărată nu poate să vină de cât în urma unei civilizații. Numai după ce omul se ridică, prin tehnică, prin igienă, prin instituții juridice și prin tradiția religioasă, la o anumită stăpânire asupra naturii și asupra instinctelor bestiale, numai atunci se poate vorbi de posibilitatea originalității sale culturale. Teoria care susține raportul invers între cultură și civilizație, nu corespunde întru nimic adevărului și nu face decât să falsifice înțelesul vieții culturale.

9. — Ajunși aci, avem înaintea noastră limpezită calea pentru a reveni la explicarea raportului dintre creație și vocație, în felul cum am făcut-o mai sus.

Omul a avut totdeauna iluzia să se creadă în stăpânirea unei puteri creatoare. Această iluzie era naturală. Lipsit de o cunoștință mai adâncă despre rostul vieții și al lumii, el era nevoit să înlocuiască cunoștința prin o atitudine.

Opunându-se naturii, el a crezut prin aceasta că își întărește pozițiunea. Și a însușit lui funcțiunea de creațiune, cum a însușit și pământului pe care îl locuiește, locul de centru al universului.

Astăzi, această iluzie și-a pierdut orice legitimație. Cunoștința omului despre viață și lume nu este nici astăzi prea adâncă, dar este suficientă pentru a-l dispensa de această iluzie. Rolul omului apare mai grandios, când intră în ordinea naturii, de cât atunci când se îmbracă în aparența de a fi ordonatorul naturii. Intrat în ordinea naturii, rolul omului este intrat în eternitate; pe când în afară de această ordine, rolul omului este o himeră. Creațiunile unei spiritua-lități culturale, care disprețuiește civilizația timpului, care nu adaugă nimic la această civilizație, sunt ca și grămezile de nisip făcute la întâmplare de bă-taia vântului. Durabile sunt creațiunile cerute de timp; creațiunile care realizează posibilitățile pe care natura le-a sădit în sufletul omenesc, prin personalizarea treptată a energii cosmice; sunt, cu un cuvânt, creațiunile pe care le realizează vocațiunile.

C. Rădulescu-Motru

*Pentru tine**

pentru tine : orice pas și orice gând...

pentru tine : m'oțlesc cântând

și mă duc acolo unde lupta e mai grea,—

patria mea !...

tu te smulgi mereu spre cer, și crești și crești

din rădăcini străvechi, împărătești,—

dar când să-ți fie avântul mai mare,

dinspre soare-răsare,

cât jumătate lumea de mare

la hotare

și-apare

umbra roșe a iui Petru-cel mare...

A. Cotruș.

---

^{*)} Dintr'un volum ce va apare in curând.

Ian Kochanowski

(1530—1584)

ÎN IUNIE 1930 Polonia a celebrat solemn aniversarea celui de al patrulea centenar dela nașterea lui Ian Kochanowski, cel mai mare poet al renașterii polone și prin nobleța caracterului său și înalta sa valoare spirituală, un om în toată accepțiunea cuvântului. Intre lucrările publicate cu acest prilej amintesc aci doar monografia sobră a lui Stan Windakiewicz, în care nu sunt înfățișate aspectele multiple ale genialului poet și definite problemele care îl privesc, în actualul lor stadiu. Kazimir Kraewski studiasse în ce măsură drama lui Kochanowski „Odprawa poslow greckih” (Intoarcerea ambasadei grecești) corespunde timpului de tragedie așa cum era conceput în acea vreme și în sfârșit, poetul Iulian Eismund, care în 1919 a tradus în polonă poeziile latinești ale lui Kochanowski, publică într’un volum o culegere din cele mai bune poezii ale poetului umorist. Academia de științe a Poloniei a convocat la Cracovia, dela 8 la 12 Iunie, pe toți acei cari, atât în Polonia cât și în străinătate, se interesează de literatura și civilizația polonă din „Secolul de aur”. Acest congres, care a avut un succes formidabil, va rămâne o dată memorabilă în studiile relative la istoria renașterii.

Toate acestea la noi au trecut neobservate. Noi am rămas cu totul pasivi, streini de sentimentele vecinilor noștri, departe de altarele lor. Și e păcat; cu atât mai păcat cu cât Ian Kochonowski înseamnă ceva și pentru noi Românii; gândurile lui, năzuințele lui, faptele lui, au fost într’o măsură oarecare și ale cărturarilor noștri din trecut. Pentru literatura noastră veche Ian Kochanowski nu e un necunoscut, care nu înseamnă nimic. De aceia s’ar fi căzut ca și noi să facem un pelerinaj la locașul lui de veșnică odihnă, să picurăm untdelemn în candela ce luminează altarul, în fața căruia trebuie să ne plecăm frunțile ingenuchind.

O prezentare a năzuințelor și a înfăptuirilor lui Ian Kochanowski nu se poate face fără câteva considerațiuni generale preliminare asupra epocii în care el a trăit, deoarece viața lui, bucuriile lui, înălțările lui, sunt și ale epocii lui.

La începutul secolului XVI-lea, Polonia ajunsese la o mare putere, încât multe state europene o invidiau. Căsătoria din 1386 a lui Vladislav Jagello cu Edwiga, a

DATINA

cărei consecință fu unirea voluntară cu Lituania, îi aduse un puternic sprijin atât material cât și moral. Să nu uităm că poporul lituan este un popor brav și răbdător și că a dat Poloniei pe Kosciusko și pe Adam Mickiewicz. Apoi victoriile repurtate de Poloni asupra cavalerilor teutoni la Tannenberg și Grünwald dau Poloniei o parte din Prusia, ducatul de Warmia, Danzigul. La sud-est posesiunile polone se înfundeau până peste Nipru. Principatele noastre îi recunoșteau puterea și influența. Semiluna trata cu ea. Zidurile Kremlinului se cutremurau la zingănitul armelor polone. În interior prosperitatea ei nu era mai mică: nobilimea —Szlachta— ajunsese, după îndelungate eforturi, să domine populația rurală, să reducă aproape la ficțiune autoritatea regală și să dobândească un guvern reprezentativ. Ea avea acea libertate de aur—zlota wolnosc,— atât de mult slăvită de poeți. Nobilimea polonă își recăpătă caracterul său slav de odinioară, ocupându-se de cultivarea ogoarelor. Nobilimea militară deveni acum nobilime funciară—Ziemiaństwo. Egalitatea drepturilor civile și politice nu mai era acordată decât celor—bene nati et possessionati. Ea avea în mână conducerea treburilor publice. Ea forma o corporație uriașă, răspândită în toată țara, dar strâns unită, în care cel mai de jos nobil—szlachcic—se socotea egal cu cel mai mare magnat. În această puternică, organizație corporativă fiecare membru trebuia să lucreze individual, să fie gata a servi statul fie în diete, fie pe câmpul de luptă. Fiecare trebuia să vegheze la păstrarea libertăților publice amenințate fie de către dușmanii din afară, fie de tentativele de încălcare a lor de către autoritatea regală: „În acest stat minunat, aproape lipsit de viață politică, cu o armată regulată foarte mică, într-o grea stare financiară, fără poliție și mijloace de represiune, toate funcțiunile sociale se îndeplineau regulat, grație inițiativei și activității fiecărei unități care compuneau acest corp¹⁾“ Spiritul de toleranță domnea pretutindeni, atât în relațiunile publice, cât și în cele private. Această stare de spirit era întreținută și susținută de legăturile pe care le avea lumea polonă cu occidentul. O consecință a libertăților politice a fost libertatea religioasă. Dar ea avea defectul, comun la toți Slavii, de a se pasiona pentru un principiu și de a-l întinde până la limitele lui extreme și chiar mai departe. E destul de edificator cazul prințului Radziwill, care neștiind dacă el trebuie să se facă protestant, mozaic sau mahomedan, declară că trebuie inventată o nouă religie. Astfel la discuțiunile politice se adaogă polemicele religioase. Clerul catolic, văzându-și autoritatea și interesele materiale amenințate, trebui să reacționeze contra acestei mișcări și să o combată cu propriile lui arme, adică să abandoneze limba latină în favoarea limbii naționale. Toate aceste împrejurări, la care trebuie să adaogăm introducerea imprimeriei în Polonia, dădură literaturii polone o astfel de impulsie, încât scriitorii din această epocă sunt citați drept modele în genul clasic.

În fruntea acestei mișcări literare apărură două mari personalități: Nicolae Rei și Ian Kochanowski, egal de recomandabili amândoi, atât pentru dezinteresul lor, cât și pentru nobleța caracterului lor. Unul e părintele prozei polone. Celălalt—părintele poeziei.

Ian Kochanowski s'a născut în anul 1530 în vechea provincie Sandomiesz. El era fiul lui Petre Kochanowski, judecător în acea provincie și al Anei Bialoczowska

1). Pipiu și Sparovici : Obzor istorii slavianskich literatur—St. Petrograd 1865.

Odrowaz (citește : Odrowonz), a doua soție a tatălui său. Este sigur că din punct de vedere intelectual, el datora mai mult mamei sale decât tatălui său. Ana Odrowaz aparținea uneia dintre cele mai nobile familii din Polonia ; strămoșii săi inscriaseră frumoase pagini în istoria polonă. Numeroși episcopi și arhiepiscopi învățați, numeroși sfinți polonezi cum e sfânta Bronislava, întemeietoarea mănăstirii Nobertin, cei dintâi dominicani poloni sfântul Iacint și sfântul Ceslav, precum și alții, au ilustrat această familie ; pe de altă parte însă, ea număra printre membrii ei înalți demnitari ai statului, cum e de pildă Cristof Odrowaz, voivod și castelan de Cracovia, iar după 1515 mare cancelar al Poloniei și sfetnic al regelui.

Un scriitor contemporan cu Ian Kochanowski, vorbind despre mama poetului, admira spiritul și elocvența ei. Acesta e Luca Gornicki. Dar chiar de n'am avea aceste mărturii, ne-ar fi de ajuns să citim elegia a XVIII-a unde mama lui vine să-i explice misterul vieții și al eternității, pentru a ne da seama cât de scumpe și veșnic prezente îi erau lui amintirea și influența spirituală a mamei sale. Să adăugăm la aceasta și influența universităților, ale căror cursuri le-a audiat și unde a luat contact cu umanismul renașterii, care este izvorul creațiunilor sale, îmbogățindu-i gândirea, încălzindu-i simțirea și colorându-i imaginația.

În 1544 Kochanowski se înscrie la Universitatea din Cracovia, unde studie clasicismul, mai ales limba și literatura latină. Kallenbach¹⁾ ne dă programul pe anul 1544 a Universității Cracoviene. De aici se vede că în timp ce pentru greacă era rezervată o singură oră, cu latina erau ocupați zece profesori. Horațiu și Cicero vor fi maestrul poetului. Totuși șederea lui în Cracovia nu i-a lăsat în suflet decât amintiri șterse și puțin simpatice. Ne-o spune el singur în ale sale fraszki—bluete, schițe spirituale. Și aceasta, poate din două motive : întâi pentru că el era încă tânăr, abia la începutul carierei sale poetice ; și apoi pentru că Universitatea Cracoviană era pe atunci în plină decadentă²⁾

A doua Universitate pe care a frecventat-o este cea din Königsberg, unde e trăi începutul anului 1552 și apoi mai târziu anii 1555 și 1556. Aci el cunoscuse oameni de litere de diferite categorii și nuanțe. Cea ce îl cuceri fu poezia.

În 1552 el se înscrie la Universitatea din Padova „in albis polonis“, cum ne mărturisește chiar el. Padova în secolul al XVI-lea ocupa un loc deosebit în viața intelectuală a Poloniei. Numeroși tineri nobili poloni mergeau la Padova ca să studieze retorica și eleganța spiritului, necesare atât cavalerului cât și slujitorului altarului. Facultatea de arte pregătea mai ales retori. Studiul retoricii însă era în strânsă legătură cu studiul poeziei și Robortello care fu maestrul cel mai ascultat de „fiul Nordului înghețat“, era un comentator zelos și precis al poezilor. Cerul senin al Italiei, arderea celor 25 ani, amintirea proaspătă a lui Petrarca explică avântul lui Kochanowski spre culmile poeziei. Lecțiile profesorului său care le dădea nu numai definiția genurilor literare, deosebirea dintre formele stilistice, regulile speciale ale elegiei, epigramei, satirei și tragediei, dar și sfaturi practice în vederea compoziției poetice, învățându-i să desprindă

1). Iozef Kallenbach : Ian Kochanowski Uniwersytecie Krakowskim în revista „Ateneum“ III 1884 pag. 559.

2) ibidem pag. 552

DATINA

din realitate se va imagina poetice, îi disciplinară și îi călăuziră năzuințele interioare. Studiind pe Dante, Petrarca, Ariosto și pe clasicii antichității, el începu să scrie primele sale versuri latinești.

În 1556, după ce cutreerase toată Franța, Kochanowski veni la Paris. Aici, atras de prestigiul șefului Pleiadei, el nu se poate abține de a nu exclama entuziasmat:

*Hic illum patrio modulantem carmina plectro
Ronoardum vidi, nec minus obstupui
Quam si Thebanos ponentem Amphiona muros
Orphaeye audissem Phaebigenamve Linum.*

Metropola Franței l'a fermecat pe Kochanowski. El vorbește de Sena albastră, de Henric al III-lea „Rex animosus”. Dar ceea ce l'a fermecat peste măsură a fost frumusețea unei parisience pe care el n-~~a~~ descris-o într'o serie de elegii latinești. Lidia ne apare, în aceste poeme, ca o Celimenă a secolului al XVI-lea, pe care Kochanowski, Alcestul polonez, caută, în van, s'o facă să simtă și să iubească farmecele idilice ale vieții cîmpenești. Acest roman se sfârșește, cum era de prevăzut, prin o dublă decepție și prin înapoierea poetului în patrie.

Această desamăgire însă a rămas neștersă în sufletul poetului, i-a inspirat o serie de elegii latinești în care femizia este foarte amar privită. Astfel într'o elegie poetul exclamă:

*Scintillas in aquis et rorem quatit in igne,
Femineo quisquis quatit in ore fidem.*

Important este faptul că Ian Kochanowski a început să scrie versuri în limba maternă încă de când se afla la Paris. La aceasta a fost determinat de mai multe împrejurări: legăturile lui cu reformații, exemplu lui Ronsard, îndemnul compatriotului său Ian Seklucian. Ne-o mărturisește el singur într'o poemă latină adresată Lidiei:

Hui Latia atque recens Slavica Musa canat

Prima sa poemă în limba polonă fu un psalm care începe cu cuvintele: „O Doamne, ce vrei dela noi pentru darurile tale atât de bogate?” Trimisă în Polonia provocă un entuziasm general. Nicolae Rei, care era deja foarte cunoscut în Polonia, fiind mult mai în vîrstă, citind acest poem, cu un gest de nobleță aristocratică declară:

*Lui ti dau înfîlțetea
Și a muzei slave harfă.*

Și Rei nu s'a înșelat, el vedea just. Kochanowski îl întrecea nu numai prin talent, dar chiar și prin vasta lui cultură, care face din el un poet de o înaltă valoare literară. Operele sale scrise în limba polonă sunt turnate într'o limbă curată și atât de frumoasă, încât și astăzi poate fi citit cu multă plăcere și folos. Iar cultura și ideile sale, nu arareori moderne, ni-l apropie mult.

Întors în Polonia Kochanowski avu două ținte: a) să-și facă o carieră, onorabilă; și b) să dea patriei sale o poezie înălțătoare, egală cu cea franceză și mai ales, italiană. Pătrunzând în cercurile umanistilor, dintre care cei mai vrednici de pomenit sunt Andrei P. Nidecki și Prof. I. Gorski, el este preocupat mai mult de tra-

duceri la început. Inspirației sale proprii el nu-i dă libertate decât rar, căci el își învață arta. Citind și traducind pe Horațiu, Anacreon, Homer și alții el își căleşte versificația stilul, limba.

Către anul 1570 Kochanowski se retrage la țară, unde se căsătorește cu o fină nobilă, Doroteia Podlodowska. Deacum viața sa se scurge liniștită, împărțită între datoriile unui proprietar rural și cultul muzei. Cărțile îi sunt tovarăși nedespărțiți. Dar liniștea vieții sale cimpenești nu dură mult. Moartea fiicei sale Ursulă în vârstă numai de patru ani, un copil precoce, foarte dotat, vorbind în versuri încă dela acea vârstă, manifestând o inteligență cu totul superioară, după cum ne mărturisește îndureratul ei părinte, fu chinul ultimilor săi ani. Dar această nenorocire a dăruit literaturii polone o adevărată capodoperă. Este ciclul elegiilor—trene—în care poetul nu numai mănuește un material stilistic de origină greco-latină, dar cântă disperarea și revolta omenească în fața iremediabilului și a necuprinsului, cântec sfârșind într'un elan de pioasă resemnare. El vorbește, succesiv, ca părinte care și plânge copilul iubit, aducându-și aminte de frumusețea, inteligența și bunătatea lui—ca om revoltat care a pierdut cea mai prețioasă comoară,—ca filosof care caută să judece și să înțeleagă— și, în sfârșit ca pios creștin care îngenunche în fața crucii murmurând: „Fiat voluntas Tuo sicut in caelo et in terra“.

Dar să reproducem câteva pasagii care ne permit să urmărim sentimentele atât de diferite pe care le exprimă „trenele“ lui Kochanowski. Chiar în prima sa „trenă“ îndureratul părinte se adresează poezilor latini clasici astfel :

*Adunați-vă 'n tristu-mi locaș
Voi plînsете-omenești, toate lacrimile lui Heraclit,
Toate vaietele și fipețele lui Simonid
Toate chinurile-omenești și toate suspinele
Toate regretele și toate tristețele,
Ajutați-mi să-mi plâng iubita mea fiică.*

„Trena“ a VIII-a este o scrisoare adresată fiicei sale dispărute :

*Iubitul meu copil, plecând de lângă noi,
Tu ai lăsat un mare gol în casă,
Suntem aici întotdeauna mulți
Și totuși ni se pare că nu-i nimeni ;
Tu singură lipsești—și ce mare gol.*

Trei secole mai firziu Alfred de Musset va exprima aceiași idee în aproape aceleași cuvinte. În „trena“ a IX-a poetul, după ce în zadar își caută copilul peste tot, în lumea viselor, în lumea celor nevăzute, negăsindu-și alinare durerii, se întreabă amărît

*Oare pietate-a mântuit cândva pe cineva ?
Virtutea oare-a apărât de rău pe cineva ?*

De această îndoială se căinează în „trena“ a XIV-a :

*O Doamne, noi copii neascultători
În clipe dulci de fericire
Ne-aducem rar de tine-aminte...
Părinte, tu ne pedepsește*

DATINA

*Noi vom pieri de-a la mînie
Aşa cum se topeşte-omătul
Cînd arde soarele pămîntul.*

Oscilînd la început între protestanţi şi calvini, Kochanowski a rămas un catolic convins. El a fost un suflet adînc religios. Religiozitatea sa este exprimată de poezia sa, oglindă fidelă nu numai a sentimentelor fugare, a gândurilor trecătoare, dar a caracterului său. În ea se reflectă un om cu care natura a fost darnic, cu sentimente sincere şi profunde, stăpîn pe sine, ştiînd să înfrîngă, prin forţa reflexiunilor, impulsurile prea vii ale sensibilităţii sale. Bun cu toată lumea, plin de suflet, serviabil, recunoscător, Kochanowski nu-şi a plecat nici odată genunchii în faţa favorurilor şi ajutoarelor; din contră; întodeauna a ştiut să-şi păstreze prestanţa, fruntea sus, chiar şi în faţa regelui. Comoara sa cea mai scumpă era libertatea, independenţa spirituală. Un suflet bogat bine călit. O natură armonioasă, minte clară, realizatoare, echilibrată. Vederile sale asupra existenţii umane fură substanţiale şi nobile. În el stoicienii îşi dau mîna cu epicureii. Veneraţia religioasă a virtuţii, moştenită dela secolele precedente, el o pune în acord cu noua concepţie de viaţă optimistă, a culturii renaşterii. Astfel el a fost creatorul poeziei poloneze.

Interesîndu-se de toate problemele secolului său, el a trăit în ritmul renaşterii. Poezia sa respiră un puternic umanism. În grădina operilor sale fiecare floare răspîndeşte un parfum umanist.

Opera lui Kochanowski se împarte în două părţi: a/ cea scrisă în latineşte; şi b/ cea scrisă în limba polonă. Opera lui latină cuprinde, în afară de traducerea în latineşte a operelor poetului alexandrin Aratos, Phaenomona şi Prognostica, o seamă de lucrări originale. Cele mai vechi sunt epigramele sale — Epigramata — compuse în timpul şederilor sale în străinătate. Iată una adresată unui poet scăpătat supranumit Hermogenes:

*Bubo carmen mortiferum canit, at ubi Hermogenes
Cantare ceptit, bubo agit ipse animum.*

În timpul şederii sale la Padova el a compus o serie de elegii în care îşi descrie, cu o adevărată sinceritate, portretul moral şi sentimental al său între 23—30 ani. Ele sunt puternic influenţate de Propertiu, Ovidiu şi mai ales, Tibul. Se pare că sufletul lui Kochanowski era înfrăţit cu al lui Tibul. Ei cîntă un amor similar; amîndoi iubesc pe o necredincioasă şi după ce şi-au celebrat fericirea, exaltă în bănuieli, lacrimi şi regret. Ei vor să scape de vinovată, s'o uite. Dar nu pot, legaşi prin pasiune se întorc spre aceea care îi turbură şi durerea lor sfârşeşte în delir şi disperare. Amîndoi sunt pacifişti, urăsc războiul. Dispreţuind gloria şi bogăţiile, ei admiră viaţa câmpenească, pastorală rustică. Kochanowski imită pe Tibul chiar în stilul său: întrebuintarea deasă a figurilor caracteristice ca anastrofa, epanastrofa, conciziunea frazei etc.

Influenţa lui Tibul se resimte atît de mult încît lui Kochanowski, i s'a spus Tibulul polon.

Trecînd la cealaltă parte a operei lui Kochanowski, la cea scrisă în polonă, dela primele sale versuri observăm la el ambiţii înalte. El ar vrea ca Polonia să-şi aibă şi ea un Orfeu al ei; vrea să-şi zugrăvească patria, s'o facă să strălucească. Pentru

aceasta își întocmește un vast program literar. Din acest program el nu lăsa la o parte nici poezia epică. Faptele mărețe ale hatmanului Tarnowski, victoriile regelui Sigismund legendele epice, etc., îi ofereau destul material pentru compoziții epice. Programul său, era măreț. Păcat însă că n'a avut timpul necesar pentru realizarea lui. Între 1560 și 1570 el încearcă să dea tot felul de producții de inspirații diverse : religioase, morale politice, umaniste. Epigramele domină prin vivacitate, ironie.

După 1570 Kochanowski lucrează asiduu la realizarea unei opere lirice de inspirație divină, scrisă în formă de cântec — psalmi. Însă moartea nu l'a lăsat să-și termine această operă măreață. Din cecece a reușit să realizeze se disting prin conciziune poemele lui scurte, amuzante, uneori numai epitafe, sau simple portrete. Tot din această epocă datează și traducerea fericită a Psaltirei în versuri, traducere care a ajuns atât de populară și care a avut darul să deștepte în unul din vechii noștri cărturari îndemnul de a transpune Psaltirea și în versuri românești.

Kochanowski s'a încercat și în dramă. A dat o dramă intitulată „Odprawa poslow greckich = întoarcerea soliei grecești“, inspirată din Homer, cu personagiile pe care le cunoaștem din Iliada.

În privința formei Kochanowski e un clasic. Ca și poeții francezi contemporani ai Pleiadei, el vrea ca limba poeziei sale să fie mai presus de cea populară. Imaginile pe care le întrebunțează sunt pe atât de elegante pe cât sunt de noi. Aurul, comorile, palatele, serbările, vinul, cântul, lira, dansul, cerul, stelele, marea, aurora, furtuna, simbolurile botanice, legendele mitologice ; iată lumea poeziei lui Kochanowski. Introducerea însă a acestor imagini în poezia sa el o face cu artă și întrebunțarea lor măsurat. Viața polonă este evocată cu multă precizie și expresivitate.

În privința ideilor sale el datorează mult antichității. Poezia sa, hrănită cu observații și precepte, străbătută de reflexiuni morale, se sprijină pe axa ideologică a spiritualismului platonician, frământată însă în aluatul ideilor filozofice pitagoriene, stoiciene, epicuriene. Ceeace-l interesează pe el nu este atât metafizica, dar mai ales morală. El crede în Dumnezeu, în Providență, în nemurirea sufletului. Scopul către care trebuie să tindem este realizarea caracterului omenesc, adică triumful rațiunii asupra instinctului, a idealului asupra materiei. Și aceasta este virtutea, care singură ne poate aduce mulțumiri și bucurii, răsplata și gloria cerească. Kochanowski apreciază sobrietatea, modestia, dreptatea, curajul, spiritul de sacrificiu și disprețuiește luxul și banii. El crede în forțele sufletului omenesc. Le crede capabile, să realizeze binele, să practice virtutea. Gândirea sa politică este și ea străbătută de ideile umaniste. Patriotismul său este cald, comunicativ.

Pentru toate acestea el a fost iubit și prețuit. Viața lui cîmpenească, munca sa la umbra copacului din satul Czarnolas, sunt pilde. Poezia lui ne aduce seninătatea, mirosul grădinelor înflorite, culoarea holdelor aurii, calmul zilelor de vară într'o grădină polonă.

El a întrupat un gânditor și un estef.

Alexandru David

RĂBDARE *

pe milenara răbdare
vrem de-acum să crească
dumnezeiască
o răbdare și mai mare:
dârză, nesfârșită răbdare
cu care
porți de nimeni descuiate
să descui...
și tăcând
și sângerând
să urmărești, viteaz, senin, un gând
până 'n ultimele ceruri ale lui...

AM ODIHNIT ADÂNC...

am odihnit aci adânc, adânc,
căci merg departe...
scuturat de visuri și trufii deșarte
drumul cu privirile 'l mănânc
și pe-al trăirii murg, cu pumnul pe oblânc,
calc adânc,
calc prin viață, calc prin moarte...

PLOAE

ca'ntr'un castel pustiu, cu ziduri ude,
mă simt tot mai mic și mai rece,
iar orele-mi par rude
arțăgoase și crude
ce stau aci
de veșnicii
și nici prin gând nu le mai trece
să plece...

A. Cotruș

---

*) Dintr'un volum ce va apare in curând.

POPA IAPA

AM MAI VĂZUT ȘI EU DOBITOC NĂRĂVAȘ, dar ca iapa asta ba. — Vinde-o părinte odată și nu-ți mai amări sufletul cu ea. Asta era taiana popii cu preteasa lui de câte ori se suiau în căruță să plece încotrova.

Bietul popă avea dreptate; iapa căpătase nărav urit. Când îi venea ei bâzdăcu punea zăpor în mijlocul drumului și n'o mai lua din loc să-i fi pus și ardei sub coadă. O zbicea din hățuri să plece înainte și ea o lua dea'ndărătelea. Când pleznea cu biciul, da din picioare de scăpăra, iar dacă o lua cu binișorul de dălogi, sărea 'n două picioare.

— Hai fata mea, o mângăia popa cu vorbe, hai cu taica. Nimic!

— Hi calu, hart iapa. Iar nimic!

— Hart gloaba mâncate-ar lupii. Haid odată fire-i a...iacă cui, începea popa să-și ese din sărite și-o atingea cu biciul.

— Nu da 'n ea părinte, sărea preteasa cu gura, nu vezi că să face mai împelițată.

— Să nu dau? Hai? Și jart! o altuia popa cu coderia biciuștii în lungul spinării. Iapa sărea 'n două picioare, căruța mergea de-a 'ndărătelea și preteasa sărea jos de frică.

— Las-o părinte, dă-o la pârdaľnicu, vrei să rupă iar ulubele?

— Să taci, că te altuiesc și pe tine. Intorcea popa coderia cu partea groasă și 'ncepea să care pe șelele epii, de gândeai c'o deșală și alta nimic.

— Na, na fire-i a dracului — Doamne iartă-mă.

— Las-o părinte.

— S'o las? Hai? Să-și bată joc de mine o iapă? Păi popă mai sânt eu când m'oi lăsa și la o iapă?

Și de ce-i trăgea popa pe spinare, de-aia să 'ncăpătâna și iapa mai tare. Frământa pământul cu picioarele, se făcea numai clăbuc de spumă, dar de luat din loc nu o lua s'o fi tăiat în bucăți. Așa

e calul nărăvaș când pune tagă.

Văzându-l așa năcăjit într'o zi, un călător mai pățit și mai pri-ceput în de-al-deaștea îi spune :

— Ia dă-te jos părinte și să 'npingem puțin căruța depe urmă, să vezi dumneata cum pornește.

Pusă părintele umărul la leuca din dreapta, călătorul la leuca din stânga, prioteasa lasă hăturile slabe și când zise hiii, mai din opinteala popii, mai din hiitul blând al priotesii, o luă roiba din loc în galop.

Asta a fost la o coastă între sate, dar iapa popii punea zăpor când țî-erea lumea mai dragă.

S'ajungi să te dai jos, popă ce te găsești și să 'mpingi la căruța pe mijlocul satului în văzul tuturor până scoți limba de-un cot, o dai necuratului de iapăși spargi odată terpu.

Dar iapa era plină. Se mănzâse pe vară la păscut fără știrea popii și se nimerise cu un armăsar bun, un buestraș vânăt.

Popii îi plăcea caii vineți în păr.

— S'o mai ținem până o făta.

— Așa-i, zic și eu, mânzu n'o mai eși cu nărav. Și-au lăsat-o până a fâtat. Dar mânzu n'a fost vânăt cum îi plăcea popii. Acu, ori că nu l-a luat cu armăsarul ăla, ori că s'a aruncat în partea mâni-sa, mânzul a eșit tot roib. Au așteptat că dor-dor, și-o mai uita năra-vul, dar năravul din fire nu s'a mai lecuit.

Și după ce a început mânzul să pue gura pe iarbă, fără să fie bine de tot înțărcat, a pornit popa la târg cu iapa s'o mărite și s'a nemerit asta tocmai în bâlciul Vârtopului de Sântă Mărie.

* *

De când o fi luat ființă bâlciul Vârtopului, nu știu. E însă bâlci vestit. Vin aci boltași cu marfă dela Craiova, dela Băilești, dela Ple-nița și chiar dela Severin.

Vin pescari cu pește dela Rast și dele Nedeia. Olarii dela Oboga din Romanați se întâlnesc cu olarii din Crucea de Piatră dela Târgu Jiu. Rudarii din ostroavele Dunării se 'ntâlnesc cu rudarii dela poala muntelui, întinzând împrejurul carelor marfă, parcă lucrată de aceeaș mână și dintr'aceiaș lemn. Mere și pere dela Vaideni și Păușeștii de Otăsău din Vâlcea, sare dela Ocnele Mari. Insfârșit bâlci mare, bâlci la timp.

La Sântă Mărie are omul bani în pungă. A vândut grâul și să pregătește de iarnă. Și vine lume peste lume, din jur împrejur, cale mai bine de-o poștă, să cumpere ce-i lipsește la vatră.

Cu două zile în ajunul Sântă Mării, începe târgul de vite. Toată lumea aduce aci spre vânzare vitele de prisos pe care nu vrea să

le mai bage în iarnă. Banii luați în târgul de vite, trec în băli pe căciuli, pe cojoace, pe cizme. Insfârșit Sântă Mărie le potrivește pe toate. La Sântă Mărie să plătesc datoriile; vorba cântecului:

*pe datorie
pân la Sântă Mărie*

Și dacă a trecut Sântă Măria, își are și pălăria cântecul ei.

Târgul de vite se face pe mâna dreaptă cum vii dinspre Craiova. E plin locul târgului de căruțe și care, unele lângă altele, cu boi, cu cai, cu porci și cu oi de vânzare. În târg mișună giambașii și măcelarii cu pungile doldora și pleacă de aci cu cirezi întregi de vite pentru tăiere or pentru arană.¹⁾ Câștigul geambașilor nu mai ese din furat ca pe vremuri, ese dela meșteșugul lor geambășesc, meșteșug moștenit dela hoții cei de altădată.

Noi credem că un geambaș de cai, cumpără la un bâlci și vinde la altul. Dacă credem așa înseamnă că habar n'avem de meșteșugul geambășesc. Geambașul a rămas tot un hoț care în loc să fure, înșală. Fiecare meserie își are ale ei. Dacă ai o pereche de cai la fel, unul însă breaz și altul nu, dumneata cititorule te-ai pricepe să-l brezezi și pe ălălalt? Dacă ai fi cumva neam de geambași poate că te-ai pricepe, dar altmintrelea vezi bine că nu. Geambașul care-și cunoaște meseria, ia un cocoloș de mămăligă fierbinte din ceun și odată i-l lipește 'n frunte și-l leagă stiâns. I-se arde pielea, cade părul și să nu te prindă mirarea că de-aci 'ncolo, cât o trăi calul nu-i mai crește 'n frunte decât păr alb. Și dacă nu crezi că asta e așa, cum spun eu, adu-ți aminte că unde are calul un melic, după ce se vindecă rămâne pată albă.

Tot cu mămăligă îl face pintenog la un picior, la două, la toate. Și de, să vorbim drept, un cal breaz sau unul pintenog e mai frumos ca unul otova 'n păr.

Dacă retezi la un cal coama și coada crezi că-l mai cunoști? Il cunoști tocmai ca pe un popă când l-ai întâlni tuns și ras.

Dar dumneata crezi că să poate schimba până și căutătura dobitocului? Sânt oameni care nu și-au cunoscut vita furată decât pe uitătură, ca și la om și la dobitoc, ochii spun mai mult decât toată fața.

Geambașul care vrea să schimbe căutătura unui cal îi întoarce geana pe dos și-o presară cu puțin ardei iute, sau o dogoare puțin cu fierul roșu. Altă căutătură are calul acum, alți ochi, ochi blânzi lăcrămoși.

Dar să țasăli dumneata odată bine calul și pe urmă să-i dai cu

---

1) hrană.

peria înmuiată puțin în untdelemn cu gaz. Nici nu mai zici că e calul dumnitale. Părul rămâne lins și sclipește de crezi că e de sticlă. Să torni apă pe el cu găleata și nu se lipește un năstrap. Geambașii se pricep la multe. Dintr'un cal moale și păcătos scot în târg un cal iute ca focul, zmeu nu altceva. Dacă nu crezi, pune dumneata o haină or un sac în capul calului să nu mai vadă. Așează-i o rogojină în spinare și 'ncepe de-l croește așa cu-o păleată peste rogojină, nici prea 'ncet nici prea tare, dar să facă rogojina bum-bum. Joacă bietul dobitoc în loc și sare parcă i-ai pune fierul roșu sub coadă.

Rogojina buune înfundat și calul legat la ochi și speriat neștiind pe ce lume se mai află, se frământă 'n loc până albește de spumă. Scoate-l pe urmă 'n târg și-ai să vezi. Ochiul târgului întreg e la el. Joacă și sare ca un cărlan ne 'nvățat rupt din hergehelie.

— Rogojina săraca !

* *

Hei dar eu m'apucai să povestesc de meșteșugurile geambașilor și popa-l nostru gata-gata să intre cu iapa 'n târg, fără să-i prindem de veste.

Vine cu finu-său Bojoțal, meșter la gură și bun la tocmă. Iapa e legată după căruță. Trag pe dreapta în târgul de vite, dehamă caii și-i leagă de loitra căruții la o mână de fân. Vite berechet, dar târgul cam slab în mușterei.

Popa își făcuse deacasă socoteala cu finul și cu preoteasa, să dea iapa pe ce-o putea prinde și-apoi să mai pună ceva să cumpere dobitoc în loc, că e greu dacă-i pierz capul. Lăsă pe finu la căruță să vadă cam cum e târgul și trecu în bâlci cu prioteasa.

Lume peste lume.

— Calde gogoșea...

— Fierbinte gogoșica,... și pela nările părintelui, trecu plăcut mirosul de ulei ranced al gogoșilor.

— O poză la minut părinte...

Pe-o masă acadale roșii cu viespii care le dau ocol. Un butoi cu pește sărat. Subt o boltă opinci, ghete și cizme să 'ncalți un sat.

— Parcă mi-ai făgăduit o pereche de papuci ?

— Lasă prioteasă să scăpăm întâi de pacostea aia și după ce ne-om face socotelile om vedea.

Scurteici îmblănite cu vulpe. Stămburi, bumbace. Prioteasa dac'ar fi avut bani ar fi cumpărat tot bâlciul.

O boaltă mare cu demâncare, băutură și lăutari:

— Mărie și Mărioară
Ochii tăi mă bagă 'n boală
Sprâncenile mă omoară.

Li zicea taraful lui Piculeață dela Rudari că nu te rabdă inima să nu intri.

— Hei, sǎru-mȃna pǎrinte. Ia dǎ-te 'ncoa sǎ luǎm cȃte-un vi-
nișor. Dacǎ nici în bȃlci n'ai gǎsi voe bunǎ și cunoscuți, apoi unde
crezi cǎ mai gǎsești.

Beurǎ un pǎhǎrel-douǎ și popa care se încurca lesne, ar mai
fi rǎmas sǎ guste din sȃngele Domnului, dacǎ-l lǎsa prioteasa.

— Sǎ mergem pǎrinte cǎ noi venirǎm cu rost la tȃrg. Cȃnd
ajunserǎ'n tȃrgul de vite finul Bojoțal era în tocme.

— Iapǎ țȃnutǎ bine mǎ.

— O avea vr'un nǎrav, de-o vinde!

— Ce nǎrav sǎ aibǎ mǎ prietene, altfel o ținea pǎrintele atȃția ani.

— Pǎi atunci de ce-o vinde?

— Vrea sǎ ia doi mai mǎrunți, sǎ pue o pereche la cǎruța, cǎ
i s'a urȃt și popii c'o iapǎ la ulube ca geamgȃii.

— Dacǎ e iapǎ de popǎ s'o opri la toate cȃrciumile?

— Sȃt cǎ vine pǎrintele.

— Las sǎ vie sǎnȃtos cǎ știe și sfinția sa cǎ tȃrgul n'are supǎrare.

— Se sfȃtui puțin popa cu finul ca sǎ afle mersul tȃrgului.

— Ce zici pǎrinte o vinzi?

— Dor n'oi fi scos-o de florile mǎrului în tȃrg.

— Cam cȃt sǎ ceri pe ea?

— Atȃt.

— E mult pǎrinte.

— O fi dar face.

— Cȃt dai?

— Atȃt.

— Numai atȃt?

— Pǎi dumneata nu mai lași?

— Și nici dumneata nu mai pui?

Muștereu era un geambaș de făcea tȃrgul din trei vorbe. Pe
de lȃturi doi gurǎ cascǎ tocmeau și ei iapa popii.

— Cȃt ceru popa mǎ?

— Atȃt.

— Cam aspru preț.

— Nu face banii.

— Ce spuneți mǎ, sǎri al treilea cu gura. Pǎi asta e iapǎ de
popǎ, n'o vedeți ce grasǎ e?. A mȃncat numai colaci.

— Da ȃsta tot pe colaci o s'o ție?

— Mǎ da de unde-ai rǎsȃrit aș a de iscusit, tu nu vezi cǎ e
geambaș. El acu o ea acu o dǎ. I-a eșit ceva, ceva pe de-asupra, a
și mǎritat-o,

— Ia banii părinte că-ți dedei bune parale, zise geambașul.

Mai pune ceva, într'un vorbă preoteasa.

— Ei hait, mai dau atât și să batem palma.

— Ce zici prioteasă?

— Ce să mai zic, ia bănișorii.

Târgu s'a făcut, popa și-a luat părăluțele, dar tocma ălor trei depe lături nu se isprăvise.

— Dete mult, nu face.

— Ce spui frate.

— Cu banii ăștea lua cal, ehee!

— Mă da pe tine ce te doare de banii geambașului.

— Da, tu ce ești, frate cu popa de ții cu el?

Să-i lăsăm dar pe dumnealor să tocmească înainte și cum nu e de mirare să se ia și la bătaie, mai bine să mergem cu popa la adălmaș.

— Să vie o oca, de-al negru, porunci părintele. Popa cu prioteasa și cu finul Bojoțul trei, cu geambașul patru, însămnă o litră de cap.

— Mai dă una părințele, că asta nu-mi ajunse nici la o măsea.

— Să mai vie. La ocaua doua prioteasa nu mai beú. Popa își umplu ulcica mai bine. Nu plătea el? Barim să-și facă parte mai bună.

Când veni cârciumarul să vadă dacă mai e ceva 'n oală, popa îi zise :

Ia vezi, dumnealui, arătând spre geambaș, nu poruncește nimic?

— Să vie și 'n socoteala mea o oca. Vinul îi făcuse prieteni. Parcă s'ar fi cunoscut de când lumea.

— Să mai vie una să fim : tantoii pe tantoii, vorba țiganului.

— Păi crezi că eu mă las așa cu una cu două să repezi popa.

— Părinte, uite ce, îi spuse geambașul eu mai a n treabă prin târg, n'o să-te superi că vă las.

Rămase popa singur cu finul, să facă de petrecanie la ocaua rămasă plină rasă.

— Mai gustă și tu prioteasă, și-i umplu ulcica. Mai dete și finul o oca, să nu rămâe păgubaș, apoi plătiră și porniră brin bâlci.

Beuseră cam pe inima goală. Popa să uita la un dulap și la călușei cum să 'nvârtesc și-i venea amețală.

— Cum s'or învârti mă fine ăia în dulap, zău eu așa ameți. Intoarsă ochii dela dulap și porniră să ia papuci priotesii, dar afurisitul de dulap, parcă i să tot învârtea 'n cap.

— Ia ascultă mă fine, eu sunt cam leșuit de foame, hai să luăm ceva 'n gură.

Și după ce mâncară niște costițe de berbece la grătar, se mai făcu loc și pentru vin.

— Părinte, eu zic să mergem, îndrăsni prioteasa.

-- Laș că mai sânt târguri de vite. Mă duc miercuri la Craiova în târgu de săptămână, și-mi aleg cal să-mi placă.

— E bine și-așa nașule, merg tot eu cu căruța miercuri, dar n'ar strica să mai dăm un ocol și-aci poate-o mai fi eșit ceva. De dimineață nu mi să depăru nimic.

În târgul de vite lume cam puțină zorul târgului trecuse. Vitele ce fuseseră de dat sau se vânduseră, sau rămaseră.

— Spusei eu părinte că nu mi să depăru nimic.

Las că nu e paguba de-aci; cumpărăm noi miercuri.

Porniră să 'nhame la căruța să plece spre casă, când pe mijlocul târgului să ivi unul călare pe-un cal roib de ziceai că e calul lui Sfântul Gheorghe, or ducipalu lui Lisandru Macedon. Șaua bună, frâne galbine, coama și coada retezate ca la caii dela călăraș. Și-un păr lins prelins sclipea să-ți ea ochii. Parcă era de sticlă. Juca'n loc și furuia, că toată lumea care măi rămăsese pela care și pela căruțe se adună ciucure înprejuru-i.

Părintele pusă ochii pe telegar.

— Ce zici mă fine? Cu ăsta la ulube mai zic și eu.

— Ba că de-ai zice nașule.

— Da de unde răsăriș mă prietene cu-al cal?

— Din satul cu oameni, da ia-i bine sama că nu e cal.

— Așa e părinte, vorba lui, e iapă.

— Cal, iapă ce-o fi. Ce cei pe el?

— Atât.

— Ia mai plimb-o neiculiță să-i mai văd odată mersul. Picior nemeș, tuns mărunt pela chișiță. Copită mică dată cu vax, potcoave noi.

— De unde ziseși mă că ești?

— Păi nu-ți spusăi părinte. A făcut frate-mieu ăl mic oștirea cu ia la călărași, cu schimbul, și-acu fiincă s'a liberat, o vinde.

— O ții cam scump.

— Nu e scumpă părinte, că e cal de călăraș. Și târgul când e să se facă, să face fără tocmă lungă. Ii plăcusă părintelui de cum o văzusă. Dete un ban mai mult, dar nu se ține căit. Luase cal să vorbească o lume.

După ce isprăviră de beut adălmașu și geambașul plecase, s'apropie unul la urechea popii.

— Părinte dedeși banii?

— Mai vorbă.

DATINA

— Părinte ia sama bine că mie mi-se pare că asta e iapa dumnitale.

— Auzi vorbă de om în toate mințile, că dor n'oi cunoaște-o dumneata mai bine ca mine.

Când s'apropiară de casă, iapa 'ncepu a râncheza. Mânzul i-a cunoscut glasul, a nechezat și-a venit întins să sugă.

— Ori cum vine asta prioteasă ?

— Adălmașul părinte.

Și-acum o să mă mai întrebați dece i-a rămas popii numele : Popa Iapă ?

N. Ploșor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Invățăământul filozofic în România.*)

CINE urmărește cu atenție dezvoltarea filozofiei, în decursul mai multor perioade din istoria omenirii, constată cu ușurință un fapt caracteristic. Dezvoltarea filozofiei nu se aseamănă cu aceea a unei științe speciale: cu a matematicii, sau a fizicii, bunioară. Filozofia nu se dezvoltă după un plan unitar și în mod continuu. Ea are câteodată aparența de a reveni înapoi pe drumul apucat, de a se contrazice chiar, și numai cu multă greutate își regăsește firul continuității dela secol la secol. Filozofii cei mari ai omenirii sunt fără îndoială cu toții pe acest fir de continuitate. Între Platon și Kant: între Aristotel și Leibniz; între Descartes și Bergson, etc. între toți filozofii mari există un raport de filiație. Ideile celor vechi se regăsesc la filozofii cei noi. Aceleași probleme, aceleași metode, însă sub aspecte diferite, constituiesc fondul pe care îl explorează filozofii mari, începând dela Heraklit cel întunecat, până la Hegel, cel tot atât de întunecat.

Însă alături de acest fir de continuitate, fir drept și linear, câte alte fire întortochiate nu prezintă dezvoltarea filozofiei! Alături de școala clasică a lui Socrates, care să continue în Plato și Aristoteles; alături de Parmenide și Democrit, care își au continuatori până în zilele noastre, o mulțime de alte școli în care în vechia Eladă se cultivă misticismul oriental. În evul mediu, alături de nominalismul și realismul metafizic, care continuă până în filozofia contemporană, multe alte curente religioase de origină păgână și creștină își disputau actualitatea. În fiecare perioadă istorică, câteva producții filozofice se înșiră pe firul cel drept al continuității, iar restul celor multe, fără nici o legătură între ele, nasc sporadice și totuși având pretenția că ele fundează adevărata filozofie. În anii, în care Iem. Kant compunea geniala sa operă *Critica rațiunii pure*, care avea să pună într'o nouă perspectivă legitimitatea adevărilor necesare și universale, mulți alți filozofi erau preocupați de problemele spiritismului și își pierdeau timpul în conversații cu morții. Nu este secol, în care acest paralelism între cele două feluri de filozofii, să nu se constate.

*) Ambele articole ale d-lui C. Rădulescu-Motru publicate în acest număr ne-au fost expediate și sosite la redacție încă din Ianuarie; ele n'au putut totuși apare mai de vreme în „Datina” de oare ce revista apărând prin propriile-i mijloace — fără vre-o subvenție a vreunui minister sau autorități de stat — nu poate apare decât trimestrial. Atragem totuși cititorilor noștri o deosebită atențiune asupra acestor articole în care se vede dreptatea cauzei susținute de „Datina” împotriva autohtonizării misticismului ortodoxist (N. R.).

Cum se explică faptul?

Faptul se explică din îndoita natură a filozofiei. Filozofia este știință și poezie în acelaș timp. Ca știință, ea are o dezvoltare liniară și continuă. Soluțiile găsite marilor probleme, întru cât găsirea lor s'a făcut prin metode de cercetare științifică, se înșiră, legându-se între ele, într'o ordine unitară. Filozofia, ca știință, se dezvoltă ca și oricare altă știință specială. Însă filozofia este și poezie, prin aceea că ea își propune să treacă dincolo de datele experienței, și să-și aranjeze o lume de simboale, în care sufletul omenesc să aște concepții mulțumitoare despre rostul său în lume și vieață. Ca știință ea este în serviciul dorinței de a pricepe în chip cât mai obiectiv lumea înconjurătoare; ca poezie, ea este în serviciul dorinței de a împacă sufletul cu natura. Din această deosebire se explică pentru ce dezvoltarea este atât de curioasă. Din natura sa de poezie țâșnesc manifestările discontinue. Fiecare poet se crede centru universului. Fiecare filozof, întrucât nu mai este om de știință, este sclavul temperamentului său. În fiecare secol se ivesc scriitorii de talent, care se joacă cu concepțiile despre lume și vieață, întocmai cum sunt pictorii care se joacă cu efectele produse din contrastul colorilor. În fiecare țară, pe lângă filozofia științifică, avem filozofia beletristică. Una eternă, dar rece; cealaltă efemeră, dar vie, fiindcă ține seama de toate idiosincrasile temperamentului omenesc.

* * *

Care din aceste două laturi ale naturii filozofiei, trebuie cultivată în școlile de Stat, este o problemă care se poate rezolvi ușor din punct de vedere teoretic, dar nu tot așa din punct de vedere practic. Este ușor de zis, că în școală n'are ce căuță filozofia beletristică: că această filozofie rămâne să o cunoască mai târziu omul cult din jurnale și din romane. Excluderea filozofiei beletristice aduce în atmosfera școlii o răceală, de pe urma căreia păgubește întreaga mișcare filozofică. La filozofia strict științifică pot fi interesate cel mult câteva spirite de elită, viitorii filozofi prin vocațiune, dar nu mulțimea. Școala este și pentru mulțime. Mulțimea cere filozofiei aceea ce nu poate dobândi dela celelalte științe. Ea vrea îndemn, credință și avânt. Ea vrea anticipații hotărâtoare asupra viitorului. Ce va fi cu neamul, cu cultura, cu religiunea țării sale într'un timp îndepărtat? Și nu „ce va fi“ în mod probabil, cum va putea răspunde știința, ci „ce va fi“ în mod absolut. Mulțimea are un suflet de poet liric. Ea vrea să se afirme, nu să se convingă.

A depărtă din școală toată această poezie filozofică este dar spre paguba educației mulțimei. Dealtfel problema nici nu se pune. Îndepărtarea poeziei filozofice din școală este o imposibilitate de fapt. Statul, care întreține școala, este interesat, în primul rând, la menținerea ei. Căci în această poezie filozofică se ascunde, pe lângă altele și o propagandă în favoarea Statului. Neputându-se îndepărtă poezia pentru a lăsa știința numai, rămâne de cumpănit așadar modalitatea în care acestea două pot merge împreună. În această cumpănire întâlnim cele mai variate combinații. De regulă filozofiei științifice i se lasă locul de onoare. În programul Universităților figurează numai numele filozofilor de însemnătate universală. Examenele se dau asupra sistemelor filozofiei clasice. Însă programele și examenele nu constituiesc întreaga atmosferă a școlii. Mai sunt lecturile particulare ale elevilor; interpretările, și natural, cu interpretările, mai sunt criticile și idealizările profesorilor; mai sunt exemplificările și digresiunile din timpul lecțiilor acestuia; și mai presus de toate sunt influențele mediului extra-școlar, care toate atârnă în cumpănă, și care pot la sfârșit să schimbe atmosfera în defavoarea filozofiei științifice. Nu sunt rare Universitățile, în care filozofia lui

Kant este pusă în program numai în scopul de a preaslăvi sub numele ei confesiunea protestantismului; ori filozofia lui Fichte pentru a preaslăvi naționalismul. Fiecare popor își are predilecțiile și dușmăniile sale, care cu tot programul oficial de examen, izbutesc să se impună învățământului filozofic.

Învățământul filozofic în România are o vechime de cel mult două sute de ani. El a fost făcut, la început de cărturarii greci, în școlile înalte dependente de mitropolii din Iași și București. Deși școlile erau dependente de mitropolii, și deși cărturarii profesori erau ei înșiși clerici, totuși învățământul filozofic în România n'a fost în serviciul intereselor bisericești. El a fost liber și de influențele politice. Domnul și boierii din Sfatul Țării, cari puteau să aibă cuvânt în întocmirea programelor școlare, nu erau în măsură să-și dea seama de propaganda ce s'ar putea obține prin filozofie, deaceia ei se țineau de tradiție. Tradiția eră să nu se amestece filozofia cu religia și cu politica. Școala este școală, și biserica este biserică. Politica deasemenea n'are ce căută în școală, cât timp politica nu este o ocupație pentru orișicine.

Această libertate relativă pentru învățământul filozofic s'a putut menține în România, și de aci înainte, aproape fără turburare. Aceea ce a contribuit la menținerea acestei libertăți este, în prima linie, spiritualitatea bisericii ortodoxe. Între caracterele constante ale acestei spiritualități se află largă toleranță pentru știință. Ortodoxismul, în tot trecutul său, nu prezintă fapte de persecuție contra cercetării adevărului. El se desinteresează de această cercetare. Pecând celelalte confesiuni creștine fac din argumentarea filozofică un instrument indispensabil pentru demonstrarea dogmelor, ortodoxismul recurge pentru această demonstrație numai în mod subsidiar la filozofie, în mod principal forța sa de probațiune stă în tradiție. Ortodoxismul se sprijină pe exemplul vieții celor sfinți; pe pragmatic și nu pe teoretic.

Din cauza acestei vieți tolerante, primii profesori de filozofie în școlile române au avut deplină libertate de alegere în predarea obiectului lor. Dacă Gheorghe Lazăr a avut preferințe pentru Iem. Kant, iar Eufrosin Poteca pentru Jan-Jaques Rousseau, nici unul nici altul n'a urmărit prin aceasta un scop bisericesc sau politic. Ei s'au îndreptat în spre filozofii, cari păreau lor mai potriviți pentru a ridică moralitatea școlii. În această privință este bine să nu se evite marea idee pe care și-o făcea Eufrosin Poteca despre rolul pe care îl are filozofia în îndepărtarea moravurilor țării noastre. Pentru acest profesor de filozofie, primul de naționalitate română, filozofia este o disciplină de sine stătătoare, în care viața practică își găsește cel mai sigur îndreptar.

Când condițiile politice ale Țărilor Românești înlesniră înființarea de universități, cu un învățământ filozofic regulat, libertatea filozofiei eră pe deplin constituită. Numeroșii lineri, cari plecau în străinătate pentru studii și dintre cari se recrutau apoi viitorii profesori de filozofie, plecau fără să fie înrădăcinați în vreo tradiție filozofică locală. Ei alegeau lecțiunile de filozofie, în universitățile străine, după pofta inimii lor. Această desrădăcinare avea în câteva cazuri, drept consecință, incurajarea diletanșismului, dar în multe alte cazuri totuși avea și o consecință bună. Ea făcea posibilă introducerea filozofiei știncifice în tinerele universități românești. Filozofia unui Plato, unui Descartes, unui Spinoza, unui Kant nu avea, depe urma acestei libertăți, să se mai teamă de concurența vreunei filozofii naționale, susținută pe cine știe ce interese străine științei.

Primii profesori români de filozofie se mărginiră așa dar să facă cunoscute filozofiile pe care ei le învățaseră dela marii profesori ai Apusului. Între ani

1880—1914 eră o întrecere printre studenții români din străinătate, care să vie mai direct în contact cu personalitățile care ilustrau catedrele universitare străine. Unii dintre acești studenți mergeau din oraș în oraș pentru a face cunoștință cu câte mai multe dintre aceste personalități. Parisul avea pe Durkheim, pe Ribot și Bergson; Berlinul avea pe Simmel și pe Benno Erdmann; Leipzig avea pe Wundt; Jena, pe Rein și Haeckel; fiecare mare centru universitar, pe marele său profesor. Studenții români îi cercetă pe rând, conduși numai de dorul de a prinde tot ce este mai înalt în cultura Apusului. În țară nu eră cine să tragă sforile pentru a îndreptă pe tineri la un profesor și nu la altul, sub cuvânt că unul este filoromân și altul nu, că unul a visat de renașterea ortodoxismului și altul nu: în țară domnea o încredere respectuoasă față de cultura Apusului. Cu tinerii, cari și-au făcut studiile în aceste condiții s'au ocupat aproape toate catedrele din învățământul secundar și superior. P. Gârboviceanu, deși ortodox, învață la Facultatea teologică protestantă din Leipzig, și formează apoi la rândul său pe toți normalii cari trec prin școala „Societăți pentru învățătura poporului român” S. Halița, Lupu Antonescu, C. Meissner și toți colaboratorii lui Spiru Haret inspectorii ai învățământului secundar, nu s'au gândit vreodată să manifeste preferințe pentru o școală filozofică sau alta. În învățământul superior, deasemenea. C. Dumirescu-Iași și I. Găvănescul, directorii seminariilor pedagogice universitare, erau spirite larg deschise la toate curentele pedagogiei noi. În învățământul propriu zis filozofic domină în universități figura lui Titu Maiorescu. Presupunerea numai că Titu Maiorescu s'ar fi coborât vreodată la rolul de filozof în slujba intereselor bisericești sau a intereselor monarhiste, ar fi o ofensă memoriei sale. Toți elevii lui Maiorescu au păstrat linia de conduită a acestuia. P. P. Negulescu, R. Pogoneanu, M. Dragomirescu s'au manifestat pe terenuri foarte diverse, niciodată însă această diversitate nu i-a făcut să părăsească metoda științifică în prelegerile lor universitare. În sfârșit din generația mai tânără a profesorilor universitari de filozofie: D. Gusti, Ion Petrovici, P. Andrei, G. Antonescu, Mih. Ralea, V. Barbat, Ștefănescu-Goangă, Zeletin, V. Ghidionescu, C. Narly, Brăileanu, Marin Ștefănescu, etc. nici unuia nu i-a surâs ideea de a înlocui filozofia științifică cu o filozofie beletristică oarecare, în care să între pentru trebuințele momentului, ceva misticism ortodox și ceva sentimentalism național. Ocazii favorabile s'ar fi prezentat acestora destule. Ion Petrovici este un eminent profesor de filozofie, dar este în același timp un talentat orator politic, poate cel mai talentat orator din câți avem astăzi. În oratoria politică face bine câte ceva poezie filozofică, mai ales când oratoria este întrebuintată pentru a susține interesele partidului politic. Ion Petrovici, cu toate acestea, deși a înființat o Facultate de teologie ortodoxă la Chișinău, nu s'a gândit să facă pe filozoful ortodox. G. Antonescu accentuiază în prelegerile sale, urmate de numeroși studenți, importanța educației morale și religioase. Niciodată însă n'a părăsit tonul filozofiei obiective științifice. Toți profesorii citați mai sus, la cari s'ar mai putea adăoga mulți alții, fiindcă citarea o facem la întâmplare, din corpul didactic al Facultăților de litere, cari mai toți și-au format cultura lor filozofică, nu numai în țară, dar și în străinătate, pe lângă magistri de mână întâi, toți păstrează un respect sincer față de filozofia europeană occidentală și nu ambiționează decât să contribuie la dezvoltarea acestei filozofii. Singur, dintre aceștia, Marin Ștefănescu a râvnit la ambiția să descopere filozofiei românești un substrat național și ortodox, scriind și o carte în acest scop, dar exemplul său a rămas fără imitatori, și chiar dânsul n'a mai persistat în urmărirea acestei ambiții.

*
*
*

Prin această atitudine a lor, de a predă depe catedră filozofia marilor genii, desinteresându-se de filozofia beletristică românească, nu se condamnă oare profesorii noștrii de filozofie la o muncă fără originalitate ?

Profesorii de filozofie sunt condamnați la munca pe care o fac toți profesorii noștrii de știință. Intrucât rămân fără originalitate : Tzitzeica și Pompeiu, bunioară, fiindcă ei fac prelegeri despre matematica europeană ? Intrucât este condamnat Dr. Marinescu să fie fără originalitate, iar adunătorii de folklor medical românesc să fie cu originalitate ? Originalitatea omului de știință se manifestă în două moduri. El poate să contribuie direct, adăogând o noua invențiune la patrimoniul științific existent, sau poate numai aplica în mod nou o vechie cunoștință sau metodă științifică. Primul mod de originalitate se întâlnește rar. Inșă cel de al doilea nu este de disprețuit. A găsi un nou teren de aplicație unei metode vechi este un merit care onorează pe cei mai iluștri savanți din străinătate. Bine înțeles în poezie, și în artă în genere, lucrurile se petrec alfel. Aci originalitatea este mai totdeauna revoluționară. Artistul nu se mulțumește să adauge ceva sau să aplice diferit o metodă vechie, ci el vrea să treacă drept creator. El vrea să producă o operă așa cum n'a mai fost înaintea lui. Originalitatea în poezie este sguduitoare, este asurzitoare. Dar tocmai deaceea ea este și fără durată. Poeții se joacă prea adeseori de a originalitatea. Omul de știință are o originalitate mai modestă, dar tocmai deaceea mai trainică. O invenție adăugată, sau chiar o nouă aplicație de metodă, trăește cât timp trăește și știința.

Originalitatea filozofului științific nu poate fi decât la fel cu aceea a omului de știință. De problema ideilor, dacă acelea sunt sau nu de natură sensibilă, s'au ocupat mai toți filozofii. Platon, Aristotel, Descartes, Locke, Berkeley, Leibniz, Kant, au consacrat cele mai multe pagini din scrierile lor acestei probleme. Le acordăm originalitatea la fiecare în parte, deși toți nu fac decât să învârtească aceleași argumente ; de ce ? Fiindcă fiecare vede printr'un punct de vedere nou vechia problemă desbătută înaintea sa. Ceva mai mult. Le acordăm, nu numai o originalitate individuală, ci și o originalitate națională. Descartes nu s'a gândit să rezolve problema ideilor din punct de vedere francez, nici Loke, din punct din punct de vedere englez, sau Kant, din punct de vedere german ; cu toate fiecare dintre ei are un punct de vedere, ca e poate fi pus în legătură cu cultura sa națională. Originalitatea națională se manifestă fără să fie cu dinadinsul voită. Originalitatea voită cu dinadinsul este o simplă excentritate. Toate producțiile filozofice se împart pe școli, și fiecare școală are un caracter național. Niciodată însă școlile filozofice nu sunt animate de o vanitate voită pentru a-și pune în relief naționalitatea lor. In atelierul muncii filozofice domnește un spirit cosmopolit, ca și în atelierul științei, cu toate acestea, produsele filozofice ca și produsele științifice, au un colorit special după origina muncitorului. Acest colorit special constituie cel mai frumos titlu de glorie pentru un popor ; însă cu o singură condiție : coloritul să iese el dela sine, iar nu să fie aranjat de mai înainte în mod artificial. Caracterele filozofiei germane, franceze și engleze sunt astăzi considerate ca fiind cele mai profunde caractere ale culturii germane, franceze și engleze, dar la acest rezultat s'a ajuns numai după ce câteva secole de a rândul inteligențele de elită ale Germaniei, Franței și Angliei au muncit pe terenul filozofiei. Originalitatea s'a constaiat după, iar nu înaintea muncii. Ea este un fapt, nu un program.

Aceasta este singura cale de a ajunge la o originalitate în filozofia științifică : pentru Români, ca și pentru Germani sau Francezi, indiferent. Cine muncește în filozofie, mai ales când el nu găsește înaintea sa o tradiție formată

n'are să se îngrijească de originalitate, căci nu stă în puterea lui să recunoască o asemenea originalitate, de mai înainte. Să muncească cinstit și înarmat cu toate cunoștințele trebui cicioase, și dacă inteligența sa este de elită va veni și originalitatea cu care va avea să se mândrească generațiile viitoare ale poporului său.

Acestea au fost tendințele învățământului filozofic în România până la războiul mondial din 1914—1918.

După război tendințele au rămas cam aceleași. Dealtminte mulți dintre profesorii universitari enumerați mai sus au fost numiți la catedrele lor, în urma războiului. Activitatea lor de după război nu se deosebește întru nimic de aceea dinainte de război. Filozofia științifică domină în câte și patru universitățile regatului.

Cele trei reviste filozofice românești: Revista de Filozofie, Arhiva (D. Gusti) și Minerva (P. Andrei) sunt reviste de filozofie științifică.

În afară de Universități însă s'a produs o mică schimbare, în favoarea filozofiei beletristice. Această schimbare s'a produs în toate țările; prin urmare eră natural să se producă și la noi. A reînviat peste tot misticismul religios, cum este obișnuit să fie cazul în urma unui război. S'au intensificat curentele naționaliste, cum este logic să fie în urma unui război pornit pentru realizarea principiului naționalităților. S'au ridicat în prestigiu metodele anti-intelectualiste, cum este natural să fie după o eră de brutalități. La noi s'a mai adăugat la aceste fapte și anarhia latentă a sufletului balcanic, care oricât s'ar acoperi ea cu o civilizație de spoială este o realitate permanentă. Din toate aceste fapte a ieșit, mai peste tot în Europa, o poezie filozofică mohorită; un amestec de vaiete și de amenințări apocaliptice; profeții sinistre că Europa se scufundă, și că, cine nu-și reface spiritualitatea este ursit să dispară; în sfârșit o filozofie pentru uzul gazetarilor improvizată în salvatori ai lucrului public.

Această filozofie post-belică s'a afirmat întru câtva și la noi. Într'un mod foarte curios însă. Ea n'a reușit să se cristalizeze într'o scriere de valoare. Cartea d lui D. Drăghicescu. *La nouvelle cité de Dieu*, este pentru publicul francez; ea în România n'a avut nici un ecou. Altă scriere, a unui Român, nu avem. Avem în schimb articolașe de jurnal și de revistă. Am avut chiar și un manifest mirobolant, așa zis al „Crinului alb”. Rachete spirituale, dar nici o spiritualitate luminoasă.

De toate aceste articole și articolașe nu ne-am ocupat, dacă în dosul lor n'ar sta ceva mai important pentru cultura noastră de astăzi, și anume faptul, că aceste articole și articolașe sunt publicate de preferință într'o gazetă (*Cuvântul*) și într'o revistă (*Gândirea*), care trăesc amândouă prin subvenția Statului. Amândouă aceste organe de publicitate n'ar trăi o singură zi măcar, lipsite de subvenția Statului. Nu fac din aceasta o vină pentru proprietarii acestor publicații. Cinstea lor de proprietari și de publiciști este pentru mine intactă. N'am însă aceeași idee despre cinstea Statului român.

Să-mi fie permis dar a face în această privință următoarele observații.

În cele două organe de publicitate se încearcă a se face atmosferă favorabilă în jurul unei poezii filozofice a cărei bază ar fi spiritualitatea ortodoxă. Unul vorbește de o nouă orientare pe care cultura românească va avea să o câștige de pe urma autohtonizării ortodoxismului. Iar altul îl completează, adăogând la ortodoxism atâtea elemente politice și naționale, în cât ne duce la erezia unui creștinism naționalist, un fel de creștinism fariseu.

Bine înțeles, orișice idee să poate discuta. În filozofie mai ales. Nici nu

voiu să cercetez, dacă ideea este susținută sincer sau nu. O idee, odată publicată, este o realitate de care trebuie ținut seama. Dar să fie idee, nu insinuație; adică să fie limpede expusă. Când ai îndrăsneala să afirmi: „că te-a îngrozit lipsa de gânduri la înaintași“; „că generația trecută este o generație în care nimeni n'a gândit“; „că o inremediabilă mediocritate de duh înecă universitățile“; „că aceeași mediocritate este și azi la Academia Română“, etc., etc. cum se afirmă în *Gândirea* din August 1928, atunci ești dator să spui limpede care-ți sunt gândurile pentru viitor. Dar, încă odată, nu aceea ce se spune în aceste articole și articolașe este pentru noi lucrul cel important. Important este că Statul plătește aceste insinuații. Statul îngrijește ca cele două organe de publicație să nu ajungă a fi reduse la veniturile lor proprii, ci să trăiască și să se poată lăuda că au descoperit pulerea creatoare a ortodoxismului naționalist. Această politică a Statului român este lucrul cel important și numai ea poate fi pusă în discuție.

Statul român n'are mijloace să subvenționeze orîșice publicație. El a suprimat funcționarii, a suprimat până și paturile bolnavilor din spital. Toate publicațiile serioase: de literatură, de știință, de tehnică, trăiesc cum pot fără ajutorul Statului. Numai apostolii spiritualității ortodoxe naționaliste, beneficiază de subvenții. Este cazul de a ne întreba: ce urmărește Statul prin această politică? Întărirea ortodoxismului naționalist? Să admitem, un moment, că aceasta i-ar fi intenția. Dar atunci este o cale mai cinstită pentru a ajunge la realizarea acestei intenții. Să se acorde apostolilor noiei spiritualități posibilitatea de a lucra în liniște la întocmirea sistemului lor de gândire. Să fie însărcinați oficial cu reforma noastră spirituală și în consecință și cu îndrumarea învățământului filozofic. Dar nu toți câți scriu la aceste periodice împărtășesc poezia filozofică a ortodoxismului naționalist! Aceasta o știm prea bine. Tocmai în această însă stă gravitatea situației. Statul, prin reducerea subvențiilor la celelalte publicații, și prin favorizarea celor două, constrânge pe mulți scriitori valoroși să fie în tovărășia conducătorilor acestor organe de publicitate,

Această politică culturală trebuie odată să înceteze. Statul negreșit trebuie să continue prin a ajuta pe scriitori. Dar, când acești scriitori se erijează în reformatori de cultură, Statul trebuie să-și ia răspunderea, pentru ei. Până ce nu-și ia această răspundere, suntem îndrituiți să acuzăm pe aceia, cari dispun de fondurile Statului, de inconștiența politică.

C. Rădulescu-Motru

I T A L I A
— GIUSEPPE UNGARETTI —

sunt un poet,
un strigăt unanim,
sunt o 'mbobocire de visuri

BCU Cluj / Central University Library Cluj
sunt o poamă
a nenumărate 'npotriviri de-altoire
pârguită 'ntr'o seră

dar poporul e purtat
din acelaș pământ
ce mă poartă,
Italie—

și 'n această uniformă
de ostaș al tău
m'odihnesc
ca și când ar fi leagănul
tatălui meu.

A. Cotruș.

Dificultăți în teoria Kantiană despre geniu.

DUPĂ cum în capitolele referitoare la „afecte” din Etica sa geometrică și seacă, Spinoza își desvăluie sufletul — lăsând descrierea, săltând de simțire, să rupă cadrul teoremelor și școliiilor rigide; tot așa Kant, în „Critica Judecării”, deși stăpănit de rigorismul și rezultatele cercetărilor anterioare, ne înfățișează teoria sentimentului și a frumosului, în mare parte, dozată de un evident subiectivism. Kant a fost un mare singuratec; faptul a isbit pe toți biografii. Prea departe de Königsberg, piciorul său n'a călcat. Închis între cărți, bucurându-se de priveliștele naturii numai la anumită oră din zi; era sortit să sufere din pricina unei vieți sărace în fapte. Planul trăirii lui era de natură rațională. Doar Kant a creat sufletului omenesc legi. Oricine se apropie de opera sa, simte cum dogmatismul domină în detrimentul științei.

Faptul că Locke și curentul căruia a dat naștere a pus mai presus de toate analiza amănunțită a faptelor de conștiință în legătură cu simțurile; apoi, însemnătatea acordată de Leibniz sentimentului — care ajunge culmea prin cultul creat de Rousseau și romanticii germani ai „Sturm und Drang”-ului, determină pe Kant să ia o poziție familiară față de noua întorsătură a problemei și anume: să recunoască în sentiment o putere sufletească autonomă; în judecată, facultatea de cunoaștere necesară și universală corespunzătoare; acționând în domeniul artei potrivit principiului aprioric al finalității.

Este drept că puncte de contact există între artă și natură, Kant însă le deosebește în câmpul estetic. În natură se găsesc lucruri frumoase care constituie „frumusețea naturală”, „pulchritudo vaga”, „frumusețea liberă”; „frumusețea artistică” însă, „pulchritudo adherens”, „frumusețea aderentă”, e „reprezentarea frumoasă a unui obiect”, fie el chiar „urât”. Coborându-se la amănunte, hotărâniceste între simpla „plăcere” depinzând de un interes, cași eticul și între frumosul dezinteresat, apanagiu al „artelor frumoase”.

Spectatorul cu „gust” în fața frumosului natural sau artistic uită de sine și se apropie de obiectul contemplat, în care se regăsește.

DA TINA

Există o similitudine între creator și spectator, o înrudire spirituală care-i apropie: semnul ei e simpatia. În mulțimea neorânduită a sentimentelor pe care le trezesc întrupările estetice, înțelegerea pune ordine, stabilește un echilibru și o unitate.

Numai datorită armoniei dintre judecată și înțelegere, frumosul apare ca o „unitate în varietate”; cu posibilități de încadrare într'un plan obiectiv de legiferare, asemuiitor cu al „rațiunii pure” și cu al „judecății practice”.

Epocile istorice în care individul și-a îndreptat atenția asupra puterilor sale, introspectându-se, au însemnat o valorificare pozitivă sau negativă a speței umane în genere sau în componentele sale.

Procesul s'a desfășurat lăsând să cadă accentul puternic când pe opere, când pe tăriile misterioase ale creatorilor.

Vremurile vechi e drept că nu relevează decât sub aspectul său „eroic” excepționalitatea persoanei omenești. Nu-i mai puțin adevărat, cu toate acestea, că odată spus „cunoaște-te pe tine însu-ți”, cu acea putere care a avut darul să cucerească veacurile și spațiile, de către unul care era însuși răscolit de tainica ființă a „daimonion” -ului lăuntric, omul a pus mâna pe cheia minunată cu ajutorul căreia va descuia cetatea închisă a adevărilor, ce i se vor predă unul după altul. În sufletul omului se găsea resortul culturii și al progresului.

După puținele mărturii — și ele aproximative — am socoti pe Socrates ca pe un „geniu ne realizat”. Ideea aceasta de geniu urmează o linie de îmbogățire, nedesmințită, din antichitate până azi. Firește nu ținem socoteală de timpul în care nu avea nici-un rost individul ca unitate de sine-tătătoare, bunăoară evul mediu. Șute de ani în șir și generații întregi după generații au ridicat catedralele, adevărate podoabe de îndrăsneală și de sfidare a forțelor naturii, întemeiate pe credință și nici-un nume nu se înseamnă pe pereții lor dintre acelea care toată viața au pus aci cărămidă pe cărămidă pentru mântuirea sufletelor. Cași piramidele, cași cruciadele, catedralele medievale reprezintă rodul unor eforturi colective unificate prin neșarmuită evlavie și abdicare dela orice gând ego-centric. Cultura creștină îndemnând la umilință și asceză nici nu putea să ducă la altă concluzie.

Punctul de vedere al epocii moderne e schimbat. Renașterea reia firul întrerupt — printr'o interpretare streină, de o mie de ani — al antichității. O nouă perspectivă se creează și se lărgeste din ce în ce mai mult. Religia catolică dusă la dezastru prin slujitorii săi autorizați se dovedește searbădă și neputincioasă Ioan Huss în Boemia, Lollarzii în Anglia și Universitatea din Paris, iată trei focare de revoltă care au știrbit autoritatea bisericii „universale” și au înscăunat credința cea curată.

Galilei, Copernic, Leonardo da Vinci... iată pe noii preoți ai științei Naturii, cântată tot atât de frumos de Petrarca. Columb lărgeste harta pământului cunoscut. Și nimic nu mai pare imposibil în Lume. Genii erau cei „morți” pentru adevăr — „martirii” — genii erau descoperitorii; genii erau poeții; genii erau toți acei

care înfățișeau „noutatea”. Artă nu mai e privită ca o meserie josnică, ba dimpotrivă.

Omul recapătă încrederea în sine și începe iarăși să-și exploreze — cu mai multă înverșunare — marea sbuciumată de atâtea gânduri și pasiuni a sufletului.

Mai departe :

Romantismul exaltă personalitatea. Caracteristicile sale se condensează în erupția vulcanică a sentimentelor tari. Toți romanticii sunt genii. Se pune în circulație ideea geniului nebun, bolnav. Geniul însemnă deci și o abatere dela mersul normal al lucrurilor pentru romantici. Și ideea mai trăește încă strecurându-se chiar în scrisul contemporanilor noștri.

Odată cu valorificarea creațiilor populare — de orice natură, dar mai cu seamă poetice — s'a născut și noțiunea de „geniu al națiunii”, deci un geniu colectiv. Oricare neam care are o bogată comoară de producții artistice se poate lăuda cu geniul său specific ce a realizat capodoperile trecutului și desfunde căile viitorului.

Aci își prinde rădăcinile teoria raselor superioare cărora le e dat să stăpânească pământul. Exagerații care au dus totdeauna la dezastre nu numai morale dar chiar materiale.

Ei bine, Kant curăță ideea de geniu de sğura aceasta alogenă și-i dă, în mare parte, accepțiunea pe care și-o păstrează până acum, plecând dela cercetarea personalității umane, singura în stare să dea deslegare problemei puse deseori și cu mare insistență între chestiunile ce preocupă mințile de elită ale culturii.

Geniul este un „dar gratuit” al Naturii. Această proveniență îi dă caracterul de privilegiat, de răsfățat și de aceea apare rar. Puterile sale constituie din naștere o supracondensare și în contact cu lumea se desfășoară cu ușurința și furia unei forțe naturale. Geniul se naște și înspăimântă. El disprețuește timpul și pe oameni. De aceea mai totdeauna rămâne un neînțeles al vremii sale și un idol al posterității; în perfectă analogie cu raza stelei eminesciene care poartă în pălpăirea sa, — din ce în ce mai slabă — mult timp în urmă un nume șters pe firmament.

Dăruit cu o emotivitate neobișnuită și cu o imaginație bogată; geniul trăește cu sete viața, îmbrățișând cu patimă realitatea până în adâncuri, a căror bogăție nu se desgroapă decât în fața sa. Așa se revarsă asupra imperiului celorlalți muritori darurile cosmosului prefăcute în sufletului artistului creator. Geniile sunt singurii interpreți ai naturii pentru oameni, căci numai ei cunosc glasul său misterios și o înțeleg pe deaintregul.

Libertatea de care dispune geniul e absolută, nemărginită. Nici-o îngrădire nu poate rezistă îndrănelii sale. Mănat de „suflet” — sau geist, cu denumirea Kantiană — care constituie „principiul dătător de viață al spiritului”, geniul, inconștient și conștient, crează.

Fiind specific, adecă oglindind în creațiile sale un fel de a înfățișă realitatea — potrivit calităților innăscute ale sufletului; geniul este original. Pe de altă

parte, realizând la superlativ, geniul devine un model la care trebuie să se adape urmașii, fără să-l imite.

Totdeauna epocile „epigonilor” au însemnat în cultura omenirii șirurile de generații crescute în umbra geniilor. Opera genială trebuie privită ca un punct de plecare. Citindu-o, sufletul ales tresaltă și se îmbărbătează.

Simte cum o putere nouă s'a cuibărit înlăuntru și-l îndeamnă să porniască la drum. La lumina descoperită se desfac poteci care te cheamă. Și numai atât.

„Artele frumoase sunt create de geniu”, spune Kant. Și adaugă: „Geniul este talentul [naturgabe] care dă reguli artei” sau „geniul este predispoziția înăscută a spiritului [ingenium] prin care natura dă reguli artei”. Să lămurim. Geniul, în creațiile sale impune cadrele descoperite în natură. Numai că el idealizează natura, o prelucrează, zămisbind din vălmășagul impresiilor ce-l inundă idei estetice, adică „reprezentări ale imaginației care dau mult de gândit”. Geniul nu e un rob al canoanelor și al naturii.

Nu-l interesează tehnica, aci stăpânește talentul. Fondul certifică geniile. La talentași conținutul operii poartă pecetea a „cevă văzut”. Ei nu crează, ci sunt numai meșterii formelor. Cu toate acestea se ivește și al doilea element — acesta de ne înlăturat — arătându-ne încă o margine ce nu poate fi nesocotită de către geniu. Kant conchide undevă răspicat „gustul, cași judecata în genere, este disciplina geniului”. Noțiunea de *muncă* nu se potrivea geniului în icoana desprinsă până aici din „Critica judecății”. Ea survine în mod surprinzător și constituie prima dificultate în explicația Kantiană a genialității.

Și acesteia îi vor urma încă. Rămâne să vedem dacă se poate ajunge la o împreunare unitară și sistematică a acestor dificultăți în cadrele teoriei Kantiene și a nouilor cercetări cu privire la acest, domeniu.

Psihologia remarcă două tipuri de cameni: tipul abstract, cuprinzând pe savanți și tipul concret care înregimentează: copiii, femeile și artiștii. Mai departe între aceștia din urmă câmpul se poate împărți — după facultățile preponderante ale indivizilor — în: tipul vizual, tipul auditiv și tipul motor. Metoda genetică, mai cu seamă, în știința sufletului, duce de mult timp la rezultate satisfăcătoare. Unitatea personalității umane este o concluzie scumpă psihologiei contemporane; rod căpătat datorită acestui fel nou de a cerceta. Între intelect, voință și sentiment nu se pot așeza granițe de netrecut. Aceste facultăți ale sufletului omenesc se manifestă întovărășite, predominând una dintre ele: după firea individului și cerințele împrejurărilor care apelează la el.

Existența psihică a omului crește normal din cea biologică. Omul apare ca o verigă în evoluția istoriei și a vieții cosmice. Integritatea sa organică și sufletească nu mai poate fi atinsă.

Potrivit aptitudinilor, fiecare om lucrează într'un domeniu ce-i este familiar.

Kant socotește că numai în „artele frumoase” se manifestă geniul. Știința este o meserie, se poate învăța de oricine și odată stăpân pe conținutul și tehnica ei oricine poate crea.

Găsim aci a doua dificultate din teoria Kantiană asupra geniului. Mobilul geniului artistic constă în inspirație.

Din partea științei invenția nu înseamnă nici mai mult nici mai puțin decât acelaș lucru. În acest sens exemplele abundă și oricine poate să culegă la întâmplare câte vrea.

Dar să părăsim domeniul intelectului și să privim voința în acțiune.

O fire plăpândă ca Jeanne d'Arc purtată de vraja credinței în slujba idealului francez, arsă pe rug fără să șovăe o clipă în drumul său; înfruntarea stoică a răsvrătirilor naturii de către marii exploratori, pierduți — unii, pentru totdeauna — pe căi necunoscute, nu înseamnă tocmai năvala spontană a geniului pentru a smulge din secretele Firii și a le transmite oamenilor? cred că da.

Vine în ajutor și „formalizarea” lui Zilsen prin care interesul nutrit pentru geniu se mută depe operă pe activitatea acestuia. Și dacă este vorba de activitate apoi atunci neapărat că ea se poate referi la toate soiurile de indeletniciri care pun în joc într'un mod neobișnuit intelectul, voința și sentimentul — în parte sau în total.

Așa de departe s'a ajuns în dezvoltarea acestei păreri, într'adevăr rodnice, încât se așează în rândul geniilor și altă speță de oameni — anume „geniile nerealizate”, pornindu-se dela câteva semne și ducând presupunerea până la capăt. Nimic nu ne îndreptățește — dacă ne referim bunăoară la poezie, prima în clasificarea artelor frumoase după Kant — să așezăm în fresca geniilor Lumii pe cineva care a creat câteva poezii în care se descopăr calități geniale; atâta timp cât știm că au existat poeți declarați ca atare numai pentru câteva strofe celebre, după care isvorul inspirației lor a secat. Nu putem, în mod obiectiv, deci să anticipăm asupra viitorului. Ideea „geniului nerealizat” nu se poate susține obiectiv, prin sine. A treia dificultate. Kant face o demarcație netă între natură și artă Frumosul — sentimentul născut în urma contemplației artistice — se deosebește după această dublă proveniență. Imnul înălțat de Kant genialității se întuneacă și de data aceasta. Geniul nu mai poate fi un întregitor al naturii, geniul nu mai e liber atunci când creațiunea sa se subsumează „artei aderente”, mânată de scopuri. Concluzia se imputernicește dacă analizăm caracterul de înăscut al geniului și starea estetică.

Căci, ori artistul creator dispune de o absolută libertate și atunci planul obiectiv al judecăților de gust cade; ori armonia dintre imaginație și intelect constituie starea estetică și — în acest din urmă caz — geniul nu poate fi liber.

Kant observă, cu privire la dilemele și antinomiile care abundă în Criticele sale, ceva și anume: socotește că numai formal acestea există, de fapt când cineva cercetează mai profund realitatea ce ascund, ea este una și nedivizibilă. Dat însă când e vorba de întemeiat un sistem, lucrul se schimbă: O cât mai strânsă, concordanță trebuie să existe între fond și formă. Și această condițiune — pe care Kant n'o îndeplinește întocmai, a făcut ca filosofia lui să aibă o sumă de moștenitori — cu tendințe divergente.

Dar să mergem mai departe. Kant vorbește de sublim. Acest „sentiment bilateral” — prin faptul că e impletit din groază și plăcere — nu se încearcă decât contemplând priveliștile și fenomenele naturii. În fața sublimului matematic — contrastul între două cantități colosal disproporționate; și în fața sublimului dinamic — mișcare cu puteri infinite — omul își simte pierdut tot sprijinul ființei sale și se cutremură. Se uită pe sine și intră cu plăcere în mersul gigantic și armonios al desfășurării întâmplărilor nemăsurabile din natură.

Dar și știința are sublimul său. Dacă gândește cineva numai la roadele și la aplicațiile principiului mașinii cu aburi, datorită cărora spațiul și timpul se închircește sub puterea omului, lângă care exemplul se pot așeza atâtea — încearcă într'adevăr groaza și plăcerea sublimului. Chiar în artă se pot da multe cazuri.

Tragediile lui Shakespeare și catedralele gotice uimesc. În fața lor omul uită de sine și trăește aievea clipe din viața eroilor tragici, ori încearcă simțământul universal al religiozității. Din teamă doar a răsărit sentimentul religios și chiar noi modernii care adorăm un Dumnezeu spiritual, o facem și din pricina fricii ce-i purtăm.

Așadar sentimentul sublimului se desprinde și din operele geniuilor nu numai din ale naturii. Dacă numim personalitate omul în care s'a stabilit un acord perfect între puterile sale în vederea unei activități proprii și rodnice, în așa fel încât în timpul cel mai scurt să creeze maximul posibil; geniul nu mai constituie o derogare dela legile naturii. El este atunci, după expresia fericită a lui Séailles — „sănătatea însăși a spiritului”.

Căci cadrele personalităților formează armia de elită a omenirii, care încet și sigur susține progresul în toate domeniile muncii și geniul face pasul în gol, aruncă făclia, pe ale cărei urme pornesc cei dintâi. Geniul e avangarda culturii El întregește deci natura.

Dificultățile menționate în teoria Kantiană despre geniu se datoresc, după cum s'a putut observa câtorvâ neacorduri. Întâi, Kant face o demarcație netă între frumosul din natură și frumosul artei. Discrepanța se menține în tot parcursul „criticei judecății”, în pofida realității. Căci una este natura frumosului; în câmpul lui nu se pot stabili decât diferențe de grad și aceasta potrivit firii contemplatorului, în primul rând și obiectului frumos, mai apoi. Mereu cu gândul la stabilirea legilor apriorice ale frumosului, Kant declară că judecățile de gust sunt necesare și universale. Numai că natura acestei necesități e subiectivă. Și, neputându-o susține-o până la sfârșit, Kant însuș face apel la idealul etic, pe care-l pune în fața creatorului de artă ca pe un apogeu către care trebuie să năzue; de acum, frumosul e recunoscut ca „simbolul moralității”. Și se adaugă încă o abdicare.

Dacă e vorba să se țină seamă de natura frumosului, apoi valabilă e numai o critică a lui, și nici decum o estetică — un sistem — conchide Kant în cele din urmă.

Frumosul e unul deci și în natură și în artă. Intensitatea lui depinde în

primul rând de gustul spectatorului. Gustul e subiectiv. Ca atare, din acest punct de vedere, judecățile întocmite de el nu pot avea caracterul obiectiv; cu alte cuvinte, sunt lipsite de universalitate și necesitate; lucru pe care ținea foarte mult. Kant să-l dovedească și să-l impună.

Pe altceva caută să se întemeeze o estetică. Pornind dela condițiile producerii operii de artă, factori în care se poate descoperi o constanță mai trainică, urmărindu-i viața sa și repercursiunile sociale; estetica vremurilor mai noi va putea să-și așeze temelii solide ca punct sigur de plecare. Mai ales că și în științele pozitive se recunoaște aportul imens al subiectivismului, așa cum o face Poincaré cu privire la matematici.

Judecățile asupra frumosului plecând dela gust, sunt subiective; cel puțin conțin mult mai multă parte personală decât toate celelalte.

Așa venim la al doilea desacord: Libertatea geniului și îngrădirea formelor care se rezolvă acum ușor. Pentru genialitate nu există canon. Geniul e liber. Creațiile sale ating sublimul, treapta cea mai înaltă a frumosului în artă, cași în natură. S'ar putea obiecta că în felul acesta ne apropiem de psihologismul estetic și tocmai pentru independența Esteticei a luptat Kant, deși obiecția de care ne temem i s'a făcut și lui și se menține în mare parte. Nu. Pentru că esența frumosului e de ordin subiectiv și nu se poate cerceta frumosul decât în legătură cu sufletul uman: creator și contemplator. Plecând dela acest punct, Kant creă cetății de cristal pe nisipul într'una mișcător.

Pe drumul acesta se esplică numai genialitatea; estetica obiectivă trebuie să se întemeeze pe cercetarea condițiilor externe frumosului, singurele care au un caracter de stabilitate mai pronunțat.

D. Bodin.

DE CE AI CITIT-O ?...

TINEREȚEA are exagerările ei, capriciile ei, suferințele ei imagine... De astădată, pe calendarul amintirilor, degetul întârzie în jurul unei sărbători încondeiată cu negru.

Am întânit o frunză uitată între foile unei cărți. N'o căutasem, dar romanul s'a deschis acolo, cum se crapă trecutul în preajma amintirilor puternice. Pedunculul uscat, săpase culcuș rotund, de fosilă, în moliciunea filei. Rugina vremii practicasese în lob, ferestruici circulare, prin care, parcă, se jucaseră de a-ascunsul, slovele celor două pagini profectoare.

Întâmplările contimporane, ale trecutului, s'au adunat în jurul ei, iscoditoare. Stătuseră până atunci închircite în porii frunzei, și acum, la lumina zilei, crescuseră uriașe și se minunau de culcușurile lor de pitici. Roiul a tăcut, gășind adăpost, și mulțumit... Se desprinsese din lumea ei, într'o zi de Noembrie toamnă, grăbindu-se înaintea soroților, și a căzut șovăind, cu lașitatea despărțirii de viață. A căzut întâi pe pălărie, și i-am simțit isbitura ușoară ca a unui bondar mâncat de furnici. Mâna s'a ridicat reflex deasupra capului, și a cules-o. Cu ochii pierduți în zare, i-am mângăiat prelungii între degete, luciul codiței. La extremitate, senzația netedă a fost întreruptă de-o asperitate: locul de unde se desprinsese, se umflase de o durere organică...

...Odisseia acestei frunze n'a durat pentru mine, decât timpul scurt al înhumării în cripta cărții...

...Eram, vorba consacrată, între ciocan și nicovală. Primisem invitația unui grup de învățători și învățătoare, din satele vecine, ca să le deschid eu serbarea, cu o conferință. Invitația nu conținea nici-o restricțiune, ea fiind întreagă, o prisosință de reverență, deoarece învățătorii erau cam de-o vârstă cu mine și ne cunoșteam din fragedă copilărie. Prin urmare subiectul, la alegere. *Nicovala*, era lumea *cultă* care avea să asiste la serbare, și *Ciocanul*, lumea *incultă*, sau invers dacă vreți. Lumea *cultă* era constituită din notabilitățile satului: învă-

țători, preoți, judecători, avocați, colegii de universitate în vacanță ca și mine... Lumea *incultă*, o formau sătenii propriu ziși, cu cămașa peste ȳari... Eram pe atunci încă lănar și vroiam să cuceresc printr'un singur tur de forță, ambele tabere. A doua conferință pe care o țineam până atunci, în viața mea!

Prima o ținusem la un 24 Ianuarie, amenințat de către directorul gimnaziului, cu stricarea notei, la *limba română*. Din toată întâmplarea, îmi răsărea înaintea ochilor un preot bătrân care aplaudă frenetic, în picioare, în mijlocul sălii. Lirismul lui exprimă încrederea că de mine o să se aleagă ceva, în viață. — Sărman bătrân, cu barba albă, ca un Dumnezeu, dintr'o carte naivă! Ce duh rău și neîncrezător îți punea atunci la încercare, învingându-te, credința ta bătrână și neîntinată! Tu nu știai, cum nu știam nici eu, că băețușul plăpând și cuminte, care cuvântă frumos, sub o lampă cu gaz, oarbă și fumegând—a răscumpărat inmiit o fărâmă de virtute a vorbei, cu patimi multe, ambiții și distrugere. Poate că nici defectele nu pot ancoră în vid, ci au nevoie de un suport oricât de fragil... Dar să mă întorc... Conferința aceea din gimnaziu, o *citisem*. Nici vorbă nu putea fi atunci, de o alternativă *citit-vorbit*. Acuma, însă, eram *student*, publicam constant la un hebdomadar local și cu oarecare intermitență la câteva reviste din Capitală. Eram sigur că lumea se aștepta mult dela mine, ceiace mă făcea să gust anticipat, o curioasă satisfacție platonice. Trebuia să fac dovada că pe lângă posibilitatea de a mânui ideile pe hârtie, o posedam și pe aceea, prin viu grai. Prin urmare, conferința se cerea inperios *vorbită*. Purtam constant, înaintea ochilor o torturantă alegorie apocaliptică. Intr'un talger al balanței trăgea amorul propriu, iar de celălalt se agățase cu desperare, diavolul rău și mic, al îndoelii. Dacă mă încurcam?! Eventualitatea unei situații ridicole, îmi nimicea avântul. Vroiam ca *vorbind*, să creiez impresia improvizăției și a spontaneității, care ambele caracterizează pe oratorul ideal...

Pe drum, în pat, la masă, mă treziam ținând cu voce aproape tare, fragmente întregi de discurs. Mă isbiam însă de o greutate nouă. Nu-mi veneau pe limbă cuvintele potrivite, pe înțelesul tuturor, fiindcă trebuia să țin seama de impiestrițătura culturală a galeriei. În pragul ideii soseau nepofite neologisme curente, întrebuițate în limbajul cult, mă opriam să găsesc corespondentul plastic și neaș românesc—care uneori există, alteori nu—, și astfel continuitatea frazei, la care țineam mai mult ca la orice, eră nimicită.

Mă învărtiam aici, într'un cerc vițios, din care nu puteam scăpă. Epatarea asistenței așa zisă *cultă*, îmi dădeam seama că n'o pot produce decât întrebuițând un stil cât mai *radical*. Inșă în ipoteza asta,

cealaltă componentă a galeriei, n'avea să mă priceapă și, mai mult, aceiaș lume *cultă* avea să mă acuze de pedantism.

Tot eu opuneam un contraraționament imediat: n'or să poată să mă boteze *pedant*, deoarece ei sunt convingși că posed un fond real... Prin urmare, un stil asortat va trece drept o necesitate naturală de a exprima complexități și nuanțe.

O rochie pompoasă prinde de minune, o femeie frumoasă...

În sfârșit o ultimă judecată, care fu și decisivă, sosi în pragul conștiinței: lumea *cultă* este convinsă că am *fond* și posibilitatea de a mânui un stil *cult*; la ce să fac uz de acesta aci, când strică celeilalte părți din auditoriu? Și concluzia venea peremptorie: voi vorbi deci, pe înțelesul tuturor! Alături, se alinia pe dată și cealaltă hotărâre, de a *citi* conferința. Greutatea alegerii cuvintelor pe înțelesul tuturor, putea forma la rigoare, și o motivare a *citirii* conferinței. Când venea în minte, musafir nepoftit, gândul că cineva ar putea să mă întrebe, cum de n'am *vorbit* conferința—îl repeziam cu furie. Auzi?!?

Se putea îndoi oarecine că nu eram capabil să *vorbesc*, despre un subiect ca acela? Cea mai elementară minte n'avea decât să ghicească motivul pentru care am *scris* conferința: ca să fiu pe înțelesul fracțiunii inculte din auditoriu!

Uite, așa raționez eu atunci.

...După o scurgere de vreme, chiar păcatele apar transfigurate. Mărturisind sincer rumegam de mult un subiect de conferință.

Totuși, când cei doi tineri învățători cari au venit *personal* cu invitația, mi-au cerut anticipat *subiectul* ca să-l pună pe afiș—am rămas o bucată de timp, gânditor, simulând o cotrobăire plicficioasă prin sertarele prăfuite ale memoriei.

Operația asta plăcută o acompaniam cu toba vârfului de creion, în masă, și cu o privire rătăcită pe geam, în zare, ca poezii melancolici.

— Uite, ce - răspunsei într'un târziu aproximativ - m'am gândit să vorbesc despre...*ceva* care să intereseze deopotrivă *întreg* auditoriul...

— Foarte frumos... psalmodiară în cor, mesagerii.

— Așa, reluai eu, cu ochii menținuți pe colina dealului care se proiecta pe geam — m'am gândit să vorbesc despre... *relații*... nu, *legături* între... *clase*...

— *Sociale*!? isbucniră fericiți, musafirii.

(O copulațiune mecanică, de cuvinte, demnă de atenție freudiană reflectai eu în paranteză)

— Nu domnilor, continui eu arborând un zâmbet de superioară protecție—*legături între clase CULTURALE*... vedeți D-voastră, suntem

noi ăștea țărani... cari am plecat la învățătură mai departe, cum se spune, și acuma suntem boieri, cu cravată... dar noi suntem de fapt, tot țărani... însă culți... o fi n'o fi adevărat că ne tragem din mai-muță, dar că ne tragem tot din țărani e incontestabil... ne-am desvoltat o clasă, în sânul altei clase... o excrescență... un fel de stat în stat...

Ochii celor doi învățători îmbrăcați și ei nemfește, se făcură mari, mari... și începură să se plimbe curioși dela înbrăcămintea posesorilor, la aceia a mea—ca și cum o observam pentru prima dată...

O bună bucată de vreme, m'a bătut gândul să dau chiar eu în vileag, motivul pentru care citeam conferința. Păcatele mărturisite sunt pe jumătate iertate! Această credință, deși n'avea nici-o legătură cu împrejurarea, îmi revenea obsedant, în minte.

...„Mam socotit, doamnelor și domnilor, că e preferabil să citești o conferință bună, decât să vorbești una proastă...” În cazul ăsta, însă, mă laudam singur și aveam să fac impresie rea. În consecință am renunțat la această evidențiere justificativă. Totuși măcar introducerea trebuia vorbită. Ea trebuia să pară improvizată, de circumstanță, ad-hoc... Mă și vedeam în fața unei săli arhipline...

„... (după ce, apărând pe o ușe laterală din fund, am traversat în diagonală scena—cu o figură concentrată; sprijinindu-mă în ambele mâini de marginea catedrei, cu bustul aplecat înainte)

„Înainte de a începe cuvântarea mea, trebuie să vă mulțumesc. Și mulțumirea mea este dublă. Țin să vă mulțumesc întâi pentru numărul impresionabil cu care ați binevoit a răspunde invitației onorabilului comitet, dovedind tot odată că ați înțeles pe deplin scopul înalt pentru care este dată, această serbare... A doua mulțumire, pentru că am menționat dublă, este oarecum mai... (pauză ocupată cu un surâs plin de jenă)... personală... (precipitat) Anume țin, să vă mulțumesc că ați venit chiar dela începutul serbării. (ușurat, rar, și părăsind catedra, plimbându-mă dealatul scenei, cu mâinile la spate, și cu privirea urmărind o linie inaginară trasată pe dușumea) Fiindcă exită un obicei încetățânit la orașe, și din nefericire generalizat în ultimul timp și la sate, acela că ori-decâteori domnul dela oraș—respectiv, gospodarul dela sat—primește o invitație la o serbare ca aceasta de astă seară, care serbare începe cu un cuvânt de deschidere (subliniind ironia repetiției) tot ca aceasta deastă seară-ei, bine! atunci domnul și mai ales (cu un compliment)... doamna găsește motiv să întârzie o $\frac{1}{2}$ oră sau chiar (larg...) o oră, înaintea oglinzii, — eh! (impetuos și cu un gest) până ce va isprăvi de trăncănit ăla, acolo... (cu deosebită subtilitate în voce și gesturi). D-voastră ați comis o infracțiune la această lege—și complimentele care vă revin de drept, încerc (închinându-mă

adânc, ca o declinare de competență) un sentiment de adevărată greutate, ca să vi le aduc de visu..."

*

Cum se vede, discursul era studiat anticipat, în cele mai intime amănunte. Pentru ca să câștig chiar dela început simpatia publicului, m'am îmbrăcat în costum complet de modestie și – uilând că fuseseră afișate pancarte cu titlul conferinței—am continuat introducerea, tot vorbită și învățată pe dinafară :

Doamnelor și Domnilor,

„... (Cu cea mai adâncă modestie, posibilă) Când am primit invitația onoratului comitet organizator, m'am gândit mult ce subiect aş putea găsi, care să intereseze deopotrivă întreaga asistență, ținând compt de varietatea galeriei... Și nu spre măgulirea mea, vă mărturisesc sincer că n'am găsit niciunul. (*ironic*) Și asta nu atât din pricină că, creerul meu ar suferi de o secetă subită de subiecte... Inșă un subiect de conferință are pretențiile lui... Deaceia, cele ce-am să vă spun astă seară nu râvnesc la botezul sacru al conferințelor, ci alegațiunile mele vor constitui mai mult, o convorbire intimă. Fiindcă vă voi împărtăși gânduri, pe care cu siguranță că le-ați avut și d-voastră ; observații, pe care cu siguranță că le-ați făcut și d-voastră. Meritul meu nu este decât puțină ordine pusă în acest material, și poate, mai mult, *curajul* de a-l expune... (*lot ironic*). Dacă întreținerea mea de astă seară nu revendică cinstea unei poziții sociale în imperiul discursurilor, ea are dreptul barem la un nume... Alegațiunile mele ar putea purta un nume... *Legături între clase culturale...*”

Să ne lămurim întâi, asupra cuprinsului vorbelor din acest titlu. Prin *legătură* înțelegem... *legătură*... Prin *clasă*, înafară de volumul paralelipipedic care închide bănci, elevi, tablă, profesor—mai înțelegem o reuniune abstractă de unități, care se aseamnă prin părți comune... De exemplu, toți elevii din clasa a II-a se aseamnă între ei, fiindcă sunt în clasa II-a. Au comună însușirea că sunt în aceiași clasă... Aceste asemmări specifice deosebesc reuniunea de alte reuniuni, luând aspectul de diferențe specifice... Aceste diferențe sunt moștenite uneori odată cu sângele ; ele sunt oarecum disolvate în umorile trupului... In modul acesta avem clasa *claselor* născute... Alteori clasele se formează grație unor accidente : un rășboi, o reformă etc..- Rășboiul a creiat *clasa* înbogățiților de rășboi... In cazul de astă seară, accidentul acesta este *cultura*...”

Ș. a. m. d., aş putea spune ca un elev distrat care a uita lecția pe care n'a învățat-o niciodată... N'am neglijat o șarjă, numai pentru

o satisfacție tainică. Poate eram puțin răutăcios. Poate... Chiar și în poezie, vanitatea însă rimează perfect cu răutatea...

Însă mi-am păstrat un defect și astăzi... Incultul mă enervează, iar semidoctul îmi provoacă crize de neurastenii.

Deci, am continuat pe același ton :

„... Țin să-mi cer iertare dela început, dacă uneori nu voi isbui să mă fac destul de înțeles de către o parte din public, iar altădată nu voi reuși să realizez altitudinea de abstracție, necesită de cealaltă parte a auditoriului...“

*

În sfârșit, conferința a decurs minunat. Felicitările au năvălit cu duiumul. De câteva ori a frebuit să ies din culisele improvizate din cetină de molift mirositor, ca să mulțumesc publicului... Iar doi băieți mai mărișori, s'au luptat de zor cu covoarele grele, înșirate pe o sârmă, improvizate astfel în corlină—ca să mă ascundă și să mă re-dea succesiv, privirii perverse a mulțimii... Cineva dintr'un colț al sălii a strigat *ura*, și puțin a lipsit să fiu purtat în triumf. Poate o bună parte din succes s'a datorat și închierii scurte și pretenșii, care a destins brusc fața multiplă și concentrată, a asistenței. Ridicând ochii depe ultimele rânduri și aruncându-i la întâmplare în sală, ei se opriră pe niște cosițe blonde lucind straniu, în lumina palidă a lampei cu petrol, și care nu erau de tot necunoscute, privirilor mele. Și inspirația a venit, spontană și abruptă :

„... Și cu astea închiate, nu ne rămâne decât să ne urăm reciproc, petrecere frumoasă...“

Și închinându-mă adânc, am apucat cu o mirifică dexteritate, dintr'un singur gest, toate foile depe masă, am făcut o piruetă de un sfert de cerc și am refăcut ușurat drumul în diagonală, pe care-l parcusesem în ăl'lalt sens, cu aproximativ o oră înainte...

Petrecerea era în toi dela început. Beatitudinea succesului mă făcu să uit complet de torturanta și îndelungata cazuistică, dinaintea conferinței... Eram aproape un sărbătorit. Divizat între zeci de atenții, mă simțeam oarecum stingherit.

Ori unde mă întorceam, atmosfera căpăta subit un aer de oficialitate. Cu mine se discuta acuma, parcă altfel decât la alte baluri...

Citeam în ochii tuturora un semn de preocupare nouă. Primiseră deodată toți, revelația unui om pe care nu l-au cunoscut îndeajuns, și pe care abia acuma au început să-l priceapă... În maniera lor excesivă, ghiceam jena acestei tardivități... Însă nuștiu cum sub vălul acesta aparent, de melancolică stinghereală care punea stăpânire pe mine începea să se țese singură, perfid și insinuant, platoșa rigidă a

superiorității, cu temperatura scăzută a singuracului neînțeles... Percepeam că sfidez și mă curenta un fior nou și plăcut...

Trecuse de miezul nopții și atmosfera devenise greoaie. Intr'un colț al sălii, stam pe un scaun, fără niciun gând și fără nici-o preocupare în privire... Acordurile muzicii răsbăteau obosite, în atmosfera moleșită. Trece judecătorul, acompaniind muzica.

Un tip tânăr cu eleganța la suficientă înălțime, față de nivelul provinciei. Mă observă, parcă din întâmplare, și se așază lângă mine. După ce își sbici fruntea cu batista mototolită, se întoarse dealbinelea spre mine și pe un ton de absolută confidență :

— Ai fost bine astă seară... și continuă să mă privească drept în ochi.

Răspunsei cu umerii, printr'un gest de indiferență.

— Da, dar știi, de ce-ai *citit-o*... erai *admirabil* s'o fi vorbit.

Frazele astea întrerupte treziră parcă, pe cineva care dormea în mine.

— Da, dar vezi... — încercai eu, neștiind precis ce-aveam să răspund.

Nu, nu... ai fost *bine*... n'avem nimic de zis... din contră... și judecătorul plecă, neterminând nici deastă dată.

Rămăsei confuz și sângele începu să-mi viziteze fața.

Individul ăsta plecase cu un zâmbet care trădă satisfacția unei victorii pe care și-o propusese. Redeschisesè o discuție penibilă, pe care reușisem cu greu s'o închid, dar totuși n'o avusesem niciodată. Oboseala îmi ascuțise nervii. M'am sculat de pe scaun și-am plecat la bufet... Muzica începuse un vals. În sala bufetului, răcoare, însă un sgomot infernal. Primarul comunei se cinstea din picioare, cu frunțașii. Mai multe voci comandară tare și simultan, un pahar pentru mine.

— La mulți ani, domnule *stu-dent!* Primarul execută precaut acest cuvânt.

— D-voastră, fala văii noastre... reluă primarul... ați fost foarte bine... dar strașnic era de *vorbiai*... ești încă tânăr, nu-i nimic... *promiși*... dar de *vorbiai* erai mai ceva...

Ca conu Todiriță, prefectu... Il făceai praf.. — și primarul începu să râdă sgomotos, lăsându-se pe genunchi, având grijă să nu verse paharul.

Ceilalți tovarăși îl urmașă, dar toți își opriră hohotul la mijloc, într'un rânjet hidos, când observară probabil, figura mea...

În sfârșit, se rupsesse ghiața... Catastrofa se produsese. O presimțire cicălitoare devenise realitate. Toastul primarului veniă ca o solidarizare a *celeilalte* părți din auditoriu, la părerea judecătorului, care acuma pentru mine exprimă neîndoios, referatul fracțiunii culte.

Prin urmare, un acord deplin între ciocan și nicovală...

Am și plecat, imediat. Însă întotdeauna nefericirile noastre, cele mai grele, nu sunt decât glume ale instinctului de conservare, care nu dă niciodată greș. O noapte de somn reparator, a fost suficientă ca să înlocuiască celulele deteriorate de pesimismul din ajun...

Și astfel, odată cu dimineața, întâmplarea a fost însumată în seria banală a faptelor vieții, care, vesele sau nenorocite, odată ce li s'a lipit eticheta trecutului, devin agreabile când sunt readuse în memorie...

Curiozitatea a fost însă că povestea s'a generalizat, ca o epidemie, din gură în gură, din sat în sat, și chiar cei cari nu asislareră la serbare, când mă întâlneau, printre felicitările de rigoare, nu uitau să strecoare și observația veninoasă, afectând că ar face-o absolut cazual:

-- Dă... dar de ce-ai *citit-o?*!...

Mă obișnuisem să răspund cu acelaș surâș invariabil și indiferent. În acest timp, simțiam cum și această întâmplare conlucra la creșterea unei diferențe de nivel dinăuntru în afară, între mine și o lume mediocră, cu care aveam să rămân dușman până astăzi, și cu nici-o perspectivă de ameliorare a raporturilor, pe viitor.

N'aș mai putea spune câlă vreme se scursese, dela acest episod. Însă la vârsta aceea, deosebisem deja în lumea sexului frumos, pe aceea căreia îi închinaseam toate facultățile mele, bărbătești. E drept, poate, că dragostea noastră ajunsese la un fel de echilibru, devenise parcă o specie de acalmie... Fuseserăm predestinați să trăim mereu departe unul de altul, și la urmă de tot, dragostea noastră a muri de moarte naturală. Mi se părea că dragostea aceasta dela o bucată de vreme o țineam încuiată ca pe o comoară, într'o ladă ermelică. O revedere sau o scrisoare echivalau cu deschiderea lăzii și mă îmbătam de emoție... Apoi, lada o mobilam din nou, o încuiam și totul reintră în normal... Chiar scrisorile îmi procurau turburarea unei vederi personale. Dealtfel aceste întâlniri au fost un timp, farmaciile de unde amorul nostru se alimentă cu haloane de oxigen... Aceste clipe de fericire fără durată, erau înecate de presimțiri sinistre. Fericiri instantanee nu există. Ce fericire era aceea, când peste câteva ore știam că ne despărțim pentru luni de zile? Totuși aceste revederi chinuitoare deveniseră, cum se spune în jargonul politic, un rău necesar...

Astfel fiind înprejurările, desigur că ea nici nu asislareră la serbare, de care nici nu auzise, necum de conferința mea. Pentru dânsa, chiar de ar fi aflat, nici nu se putea pune problema care chinuia pe ceilalți muritori, *apropos* de conferința mea. Toate femeile din lume doară, se împărțeau în două clase dinsticte: ea și... *restul!* Ea era

DATINA

cea mai inteligentă ființă bipedă, și scrisorile ei erau literatură de cea mai autentică însușire, pe care o citisem vreodată... Dar ea nici nu știa nimic despre conferința mea... Aici lectorul e forțat să asculte câteva rânduri de roman.

... Era în amurg. Văd ca acum. Perdelele transparente filtrau amurgul, în odaie... Stam lipiți unul de altul, bloc inseparabil. Un strein de cauză ar fi spus că meditam adânc. Seara, mai mult ca altă dată, proecta toate presentimentele funeste asupra mea.. Trebuia să se producă ceva, ca o prăbușire, și blestemam clipele infimite ale așteptării...

Trupurile amenințate comunicară printr'un fior și ne prăbușirăm, înlănțuiți, pe perne... Eram ca'n vis..

Contururile ființei mele, simțeam cum se materializează și, ca un copil mic, nu știam unde încetez și unde începe lumea exterioară... Un șuerat ascuțit de șarpe atacat și un val de căldură îmi inundă pavilionul urechii :

„... De ce-ai ci-lit-o!

Părul ei îmi gădilase ploapele și o lacrimă prozaică alunecă fierbinte dealungul obrazului...

BCU Cluj / Central University Library Cluj **Vasile Dorneanu**

SEMNRĂU...

UN drum prăfuit de țară urcă în bătaia soarelui pe coama unui deal. Ajuns la o fântână se odihnește o clipă la umbra unei sălcii, apoi se întinde din nou la deal....

În vârf o casă dărăpănată, cu pleoape de șindrilă jumulite de vânt, își închide întunericul între pereții peteciți de ciocul unei găște flămânde.. Drumul ajunge la poarta casei, se scutură de praf în vârtejul unui vânt, apoi se deșiră în voe la vale....

În ogradă un țăran, cu fața arsă de soare și necazuri, ciocănește la un șopron.

În ușa casei pe prag un copil sdrenjăros dă din picioarele lui murdare, cântând ritmic cu pelica lui limbă: „na! na! na!“, iar în fața lui un cățel flocos și negru se hârjonește cu o umbră de purcel mic și murdar. Departe în vale plutește peste câmpuri chemarea de aramă a clopotului vestind credincioșilor seara de denie: balang! balang! dang! dang!...

Ion al Măriei intră în casă făcându-și smerit cruce.

Scormonește în fundul unei lăzi un suman mai curat, își spală fața slabă cu apă și se pregătește să meargă la biserică. Pe patul de lemn, acoperit cu o urmă de rogojină, o femeie culcă un copil ce suspină morocănos.

Pe fața lui Ion, pătrunde prin geamul de hârtie ultima licărire de soare, ca o chemare din împărăția negurilor.

În colț după sobă, o fetiță suspină de foame, iar lângă ea două opinci râd satanic prin spărturile lor putrede.

Femeia se înalță și-l privește pe Ion, cu ochii ei plânși și spălăciți de suferință, spunându-i:

— Poimâine e Paștele și noi nu avem cu ce potoli foamea copiilor...

Du-te la biserică și roagă-te, doar s'o mai miloslivi Dumnezeu cu noi!..

— Nu știu ce să mai cred mă femeie... Par'că ne-a uitat și Dumnezeu ăsta... și trântește ușa în urma lui.

Coboară domol la vale.

În urmă-i vine la pas un călăreț chipeș. La o cotitură calul se poticnește aproape să trântescă pe necunoscut... „Semn rău“ cugetă Ion și-i vin în minte

DATINA

cuvintele mamei lui! „dacă te împiedici la denia Vinerii patimilor e semn rău“....

De ce i-a venit acum acest gând „dacă“...?

Departate în vale sclipește un brîu de apă frîngându-și strălucirea pe după tufe de sălcii pitice. La fântâna din marginea drumului două fete vesele iau apă. Soarele zâmbește cu ochiu 'nserării din poarta apusului și sărută pe furiș fețele lor tinere. Degetele lui Ion al Măriei tremurau încleștând între ele un crâmpei galben de lumânare, ultimul dar pe care-l poate duce, din sărăcia lui, Cerescului Stăpân.

De prin ogrăzi ies bărbați și femei în veșmânt curat, cu buchetele celor dintâiu zâmbiri nevinovate ale primăverii, flori albe și galbene.

În șanțul murdar o găscă își strânge sub aripi puii ei de borangic spălăcit..

În biserică lume multă...

Toți ascultă smeriți cântările îngropăciunii Mântuitorului.

O femeie împarte luminări pentru sufletele celor morți.

I-a întins și lui una :

— Bogdaproste! bogdaproste!

Și în mâna lui începu să pîlpăie ceadintâiu lumină din lumină... Un fluture de noapte rătăcit, se învâрте cătva împrejurul ei, apoi năvăli setos de lumină; dar aripele-i stârîră și el se prăbuși....

Buzele lui Ion murmurau în neștire o rugăciune neînțeleasă.

Deodată ceva sfârîi ca o pîlpăire de ardere în spatele lui și un miros de suman ars îi năvăli nările...

Atinsese luminaarea vecinului de la spate și-și însemnase sumanul cu un cerc negru de scrum. Un fior scurt îi încercui mădularele cu un tremur electric.

Din mijlocul femeilor o babă îndreptă spre el un blestem prevestitor : „semn rău, maică, semn rău!“

Gândul începu să-i alerge desnădăjduit prin minte svăcnind nebun în tâmplele-i infierbântate.

Doar glasul preotului șoptea rar, cadențat, ca o șoptire biblică dintre scoarțele învechite ale unui ceaslov prăfuit... „Meergi laa ceer și tee aașazăă lâângă Taatăl creator“. Preotul dădu semnul ocolirii bisericii și credincioșii se scurseră unul câte unul prin ușa de brad, în ghiarele întunericului.

Stelele clipeau des în nemărginirea cerului privind la pîlpăirile slabe de lumină din mâinile credincioșilor.

Se mișcau încet ca un val de schînteii....

Cântecul preotului „mergi la cer și te așază“ se uea cu plânsul metalic al clopotului cerând îndurare de la Tatăl, pentru Fiul Omului care zace în mormînt.

Ion al Măriei venea și el în urmă....

Deodată se prăvăli jos.

Se împiedecase de o cruce veche de piatră, pitită în iarbă și nebăgând seama căzuse... Câteva clipe nu mai văzu nimic înaintea ochilor....

Și glasul cobitor al unei bătrâne iar îl trezi: „semn rău, maică, semn rău!“
Nu mai înțelegea nimic.

Fiecare vorbă a preotului par'că spunea: Ce-ai făcut? Ce-ai făcut...

Gândurile alergau fără rost și se împerecheau în stranii contururi... și vorbele mamei sale îi veniră iar în mințe ca o prevestire neagră: „Când te împiedici la denia Vinerii patimilor e semn rău!“... Nici nu și-a dat seama când au intrat în biserică.

S'a apropiat și el de preot să ia lumină când acesta a vestit: „veniți de luați lumină“, dar s'a îngrozit!

De pe icoana din față s'a desprins par'că un Isus, urât ca întunericul, apropiindu-se de el cu un rânjeț satanic.... „Aa!“... dar arătarea s'a risipit în fumul răsfirat de lumînări....

* * *

A pornit spre casă....

Se întorceau pâlcuri de țărani împânzind întunericul cu slabe iluzii de lumină... De peste deal se auzea fluieratul unei privighetori.

Câte o poartă scârțâia, se isbea de stâlpi, apoi totul a amorțit sub aripile întunericului....

Ce-ai făcut? Ce-ai făcut?

În cap îl doare ceva, par'că un gândac nevăzut ar răcăi încreșturile însângerate ale creierilor....

Când voi să se răcorească la fântână, un chip strein se strîmbă satanic la el din fundul nămolos și murdar: Ce-ai făcut?

În lîndă cei doi prieteni — purcelul și cățelul — dormeau unul peste altul...

Cățelul tresărea prin somn mormăind ca la un dușman închipuit....

Intră.... Pipăi disperat un colț de rogojină și se întinse îmbrăcat cu fața în jos... Gândul începu să se destrame.

Ce-ai fă...? ?... se subție tot mai mult și pieri...

— Ioane, ești până afară că te chiamă un boer!

Cine să fie??

Când a eșit, un frate al său pe care îl știa mort de vreo opt ani, l'a îmbrățișat și l'a sărutat pe frunte — ce reci buze? — apoi i-a dat o pungă de bani ca să-și mai ușureze nevoile... I-a făgăduit că va veni să-l ia în țara lui... S'a șters apoi... și o pânză grea i se lăsă pe frunte... se svârcoli și se întoarse pe partea cealaltă...

purcelul lui cel mic se înălță în două picioare și se apropie de el...

— Bade Ioane, te vâicărești de sărăcie când ai o mulțime de bani... ia caută sub pragul casei...

Nu-i venea să creadă!.. Purcelul lui să vorbiască?

Totuși aleargă în sat și împrumută o cazma...

DATINA

La lucru...

Pământul era uscat... asudă .. sapă mereu...

Deodată un zornăit metalic...

Un cazan...

— Mulțumescu-ți Ție Doamne, că am scăpat de sărăcie...

Cazanul însă începu să se micșoreze, învârtindu-se ca un sfredel, până se transformă într'o flacăără mică, ce începu să ia formele unei arătări ciudate... Un drac mic și negru cu o limbă ca un ac de foc se apropia de el...

Încearcă să-și facă semnul crucii... În zadar...

Sări nebun din pat...

Broboane mari de sudoare se prelungeau până sub bărbie unde se năruiau unul în altul... Dintr'un colț îl priveau ochii sclipitori ai pisicii...

Ieși afară...

Purcelul își dormea liniștit somnul alături de flocoșul lui prieten... Fără să-și dea seama îl apucă de picior, îl izbi de colțul casei, apoi îl aruncă fără suflare în ogradă...

Intunericul îl inghiți...

Tăcere...

Iar limba de apă ce șerpuja pe țeava fântânii șoptea neînțeles: Ce-ai făcut? Ce-ai făcut?...

A doua zi, când o femeie veni să ia apă din fântână, găsi înăuntru corpul neînsuflejit al lui Ion al Măriei... O pată mare de sânge împânzea fața incoloră a apei. Pe obrazul vânăt și umflat al mortului un bou de baltă își înfipsea microscopicele lui picioare și sugea, cu invizibila lui gură, ultima viață din vinele nenorocitului.

Dintr'un colț o broască privea speriată la namila care plutea pe apă... Când simți femeia, broasca se dete la fund speriată...

E ziua de Paști...

În fața cârciumei, în ritmul pițigăiat al unei scripce, se învârtește veselă o horă...

La o masă câțiva bătrâni povestesc, iar alături de ei, doi copii ciocnesc cele dintâiu ouă roșii din anul acesta...

Pe drumul prăfuit coboară la vale un car, ducând între loitrele murdare *noua casă* a lui Ion al Măriei spre locul unde „nu este durere, nici întristare și nici suspin“. Preotul în frunte cântă „mergi la cer și te așează ; iar în urmă o femeie cu trei copii își smulge părul țipând...

Scripca amorți câțva timp, flăcăii se descoperiră, apoi când carul s'a mai depărtat pe drumul din spre cimilir, ea a început să bâzâe din nou și flăcăii să joace „bătuta“.

Teofil Steriad.

I N S E M N Ă R I

**Misticismul și trivialitatea, piedici în pregătirea
vocațiunii copilului dotat din naștere.**

Cu deosebită stăruință d-l profesor C. Rădulescu-Motru, întregeste și lămurește mereu problemele personalismului energetic, aducând cu fiecare articol publicat noi luminișuri în cultivarea personalității omenești. Așa în „Revista generală a învățământului” [An. XVIII. nr. 10] d-sa discutând asupra resortului intern al productivității geniului și vocației, afirmă că după cum la temelie întregei energii a lumii stă legea cauzalității universale; după cum toată productivitatea industrială și agricolă este o producere de efecte scoase prin înlanțuirea cauzală a forțelor naturii; după cum tot ce este produs al muncii omenești nu este decât un efect al înlanțuirii cauzale pusă prin știință la dispoziția omului. Ceea ce se petrece în lumea externă a materiei se poate petrece și în lumea lăuntrică a sufletului nostru, care prin înlanțuirea forțelor sufletești într’o anumită direcție poate da efecte miraculoase.

Și d-l R. M. lămurește productivitatea omului de vocație prin exemplul unui copil dotat din naștere cu o dispoziție tehnică excepțională și pe care îl întâlnim adesea prin școlile noastre. Iată portretul psihic al acestui copil: „*Tăcut și preocupat, el este mai totdeauna izolat de camarazii săi. Ceea ce-l deosebește de ei este mai ales sinceritatea profundă a credințelor sale. Copilul cu vocație crede sincer în tot ce gândește. El suferă profund când gândurile sale sunt luate în râs. Iși ține uneori un caet cu însemnări zilnice, în care preocupările sale intelectuale revin pe fiecare filă ca o obsesiune. Alți camarazi se pierd într’o veșnică goană după noutăți; el din potrivă se pierde adâncindu-se în aceeași problemă. Precocitatea nu intră în înușirile sale. Din potrivă, după aparență, el este mai curând un întârziat, căci aparența se explică prin unilateralitatea preocupărilor sale.*”

În cazul fericit, dispoziția tehnică dată dela natură se înlanțuește în deprinderi de muncă din ce în ce mai complexe și tot ce intră în sufletul său nu vine decât să sporească dotația naturii. Pe măsură ce orizontul intelectual se lărgeste entuziasmul lui crește și copilul trăind încordat prin avântul ce și-l crează el însuși, se simte transformat și ridicat cu fiecare nouă perfecționare a dispoziției datorite de natură.

În cazul nefericit mediul îi crează piedici distrugând pregătirea vocațiunii. Și dacă știința educației este departe de cultivarea în mod direct a vocației, totuși EA TREBUE să ferească pregătirea vocației de piedicele ce-i stau în cale.

Dintre toate piedicile ce stau în calea dezvoltării copiilor cu vocație, două sunt cele mai distrugătoare cu cele mai rele influențe, și amândouă pot fi influențe nenorocite ale școlii: TRIVIALITATEA ȘI MISTICISMUL.

„Prima influență rea, pe care mediul școlar o poate pune ca piedică înaintea dezvoltării vocațiunii este trivialitatea vieții școlărești.

Sunt școli care trăiesc în atmosferă cu trivialitate. În aceste școli munca se face de mântuială și fără credință. Atât profesorii cât și elevii nu cred în puterea științei și nici în aceea a vocației. Pentru ei toate câte le dorește cineva se pot obține prin noroc și prin învârteală. Subiectele tuturor conversațiilor, la elevi și profesori, îl formează cancanurile vieții zilnice, mahalagisme. Nu există glorie, nu există morală; totul este noroi și lașitate.

În această atmosferă copilul, dotat din naștere, sufocă. Trivialitatea îl pândește la fiecare moment, pentru ca să-l robească. Astăzi, s'a deprins cu zeflemele nevinovate; mâine, cu o muncă de mântuială. Inetul cu inetul credința dispare, și după ea sinceritatea. Camarazii l'au asimilat sufletește și l'au pierdut.

A doua influență este însă și mai nefastă. Ea consistă în atmosfera de misticism pe care o au unele școli. Misticismul este pentru vocație mai periculos decât trivialitatea. Căci trivialitatea omoară vocația prin încurajarea instinctelor joșnice, și cum copiii de elită nu au asemenea instincte în grad prea ridicat, mulți dintre ei sunt imuni oare cum prin natura lor; pe când misticismul, din potrivă, omoară vocația prin pervertirea instinctelor nobile, adică lovește în aceea ce face forța copiilor de elită.

În țările orientale, în special, misticismul seceră cu cruzime pe toți aceia ce sunt de elită în generațiunile tinere. Sufletele cele mai valoroase sunt, de pe urma lui, aduse să rămână improductive. El distruge inițiativa personală prin slăbirea resortului voinței, și prin înguștimea orizontului intelectual. El este cea mai mare rătăcire pentru cultura unui popor tânăr. O școală, în care misticismul este răspândit prin elevi, este o școală care trebuie închisă, fiindcă în ea sunt germeii celei mai periculoase epidemii sufletești“.

R. V.

Tot replici d-lui Radu Dragnea

N'ar fi fost necesar să mai răspundem și d-lui R. Dragnea, fiindcă răspunsul precis și răspicat din jurul acestei discuțiuni se află în însăși articolul nostru: *Natura spiritualității lui Eminescu* (Datina 4—6. VIII) și în replica adresată d-lui N. Crainic (Datina 7—9. VIII). Și socotim cu atât mai inutilă această polemică cu cât în timp ce noi ne înarmăm și atacăm cu idei, *Gândirea* nu poate răspunde decât cu ironii — și admitem că și acestea ar putea constitui o polemică atunci când s'ar ocupa de concepțiile și argumentarea noastră și nu de finerețea noastră sau de alte „defecte“ imăginate ori presupuse, care n'au nimic comun cu ideile expuse de noi.

Totuși continuăm să răspundem pentru respectul ce-l datorăm scrisului și cititorilor, care urmărind și pe unii și pe alții s'au dumerit dela început, de partea căruia stă dreptatea.

Personalitatea extrem de umflată a conducătorilor *Gândirii* activează sub formula că în cercul publicistei Române de azi, nu mai există nici un loc pentru nici un mănăitor de condei; și în consecință orice idee din afara *Gândirii* nu poate fi decât o erezie, din această cauză atât d-l Crainic cât și d-l Dragnea ne atribuie aprecieri pe care de mult, nu numai noi ci și alte numeroase publicațiuni — cari stau în afara simbiozii *Gândiriste* i le-au oferit *Gândirii*, ca propriile-le defecte. O pildă — la întâmplare — d-l Dragnea ne aduce învinuirea că noi am pornit „o acțiune organizată“ pentru a ataca „ortodoxismul“ gândirist, deși nici eu n'am apărut pe d-l Dima și nici d-l Dima

nu a pledat pentru mine sau pentru careva din colaboratorii *Datinei*; pe când tocmai la *Gândirea* se întâmplă aceea ce ni se „aruncă” nouă: d-l Crainic a răspuns articolului nostru în locul d-lui Dragnea și *Manifestul* de tristă memorie al *Crinului Alb* a fost apărut, nu de semnatarul lui ci tot de d-l Crainic.

Se poate spune însă, că există în adevăr o organizație la „Datina”; organizarea ideologiei și a polemicii într'un tot unitar și bine susținut, lucru de care *Gândirea* a fost și este lipsită și de aceea neînțeles și răstălmăcit în felul în care i-a convenit.

În privința „*limbajului comun agresiunilor de ziar politic*”, suntem siguri că această afirmație i-a scăpat d-lui Dragnea fără să mai aibe puțința controlării. Acest limbaj dezvăluit mereu în paginile „*Gândirii*” unde a scoborit adesea până la trivialitate, a fost tocmai una din notele specifice acestei reviste, mai ales sub pana d-lui Crainic. Nu numai noi am stărui și am spicuit adesea, asemenea mostre de stil, și dacă n-~~a~~ ar fi milă de paginile acestea *nesubvenționate* de nimeni, am mai însemna încă și de data asta destule din ele. De altfel *limbajul comun agresiunilor de ziar* este firesc la *Gândirea*, unde conducătorii și unii colaboratori au fost și sunt ziarști. În paginile „*Datinei*” se vor găsi expresii de indignare, ori de ironie, dar nici odată triviale ca: *pederast, cinic și ostentativ, tâmpit, idiot, imbecil, bestie*, din care se află din belșug în paginile *Gândirii*. Asemenea expresii îl rugăm pe d-l Dragnea să ni le dovedească în paginile „*Datinei*”; până atunci afirmația d-sale se referă la *Gândirea*.

Vorbind de articolul d-lui R. D. *Spiritualitatea lui Eminescu* (*Gândirea* IX. 2) remarcam încă dela început că d-sa „*argumentează și potrivește faptele și definițiile în vederea concluziei găsite aprioric argumentării*” și în susținerea acestei întâmpinări dădeam exemple concludente.

D-sa în *răspunsul* din *Gândirea* ignorând obiecțiunile noastre, ne aduce tocmai nouă vina acestui procedeu caracteristic d-sale. Considerăm că nu e necesar să mai amintim exemplul acelei definiții bombastice dată artei de către d-l R. D. definiție de mult uitată în tratatele estetice.

Să vedem mai departe, cum să apără d-l D. Iată ce afirmă d-sa: „...*nicăeri în întinderea acelei cercetări n'am conchis că Eminescu este un poet ortodox așa cum înțeleg cei patru polemisti și nici atât, că el este un poet pur creștin.*”

Acastă afirmație este justă, deoarece în tot cuprinsul articolului d-sale nu întâlnim nici o concluzie precisă și logică. D-sa s'a ferit cu multă abilitate de a da concluzii. În schimb s'a străduit în tot cuprinsul articolului să sugereze concluzia ortodoxiei lui Eminescu.

În articolul nostru (*Datina* VIII, 4—6.) se află dovedit acest lucru cu citate. Căci ce alt pot însemna: Citarea filozofului creștin Pavel Florenski, definiția artei în care intră numele lui Dumnezeu, ajutorul lui Maiorescu care spune că Eminescu era cunoscător al credințelor religioase și mai cu seamă a celei creștine, pomenirea „*Mărturisirei Ortodoxe*”, trimiterea „*à l'orient et à la sagesse premiere et éternelle*”, amintirea curioasă a postului pe care îl practica Eminescu, citatul din Moise: „*ascultă, Israele, Domnul Dumnezeuul nostru*”, precizarea ortodoxiei prin excluderea catolicismului care atacă principiul etern de unul prin adaosul eretic *et a figlio*, și mai cu seamă abuzul de noțiuni ca = metafizică, ortodoxie, creștinism...?

Aceste toate nu spun nimic și n'au nici un rost? Deasemeni ce înseamnă proclamarea lui Eminescu ca poecursor al *Gândirii*—tot pe cale de sugerare:

„...*ortodoxia nu are să opteze căci singura păstrătoare cu sfințenie a dogmei trinitare* (Să nu se uite că d. R. D. a dovedit prin o gimnastică a logicei cum că Eminescu exprimă în *Rugăciunea unui Dac* concepția ortodoxă și nu cea catolică) *ea n'a abdicat niciodată dela înțelesul real și original al persoanei în care stă achiziția milenară*

DATINA

de om, destinul lui și viitorul popoarelor ortodoxe. Revenim astfel în cultură la ceea ce face fondul permanent al istoriei, la religie a cărei permanență a profetizat-o marele poet. Iată unde suntem în generația noastră“ adică a *Gândirei*, propunătoarea — ideologiei ortodoxiste — acolo unde a prezis Eminescu.

Credem că susținerea noastră este destul de evidentă.

Prin urmare încă odată; d. R. D. n'a afirmat clar nicăeri concluzii cu privire la întreaga operă a poetului, concluzie în care să se exprime caracterul strict ortodoxist al poeziilor. N'a afirmat, dar a țintit la acest lucru căci pentru ori cine îl citește, concluzia se desprinde din întreaga atmosferă în care se scaldă articolul d-sale.

D-l R. D. la fel ca și d. N. C. ne surprinde cu afirmarea noastră că în opera lui Eminescu s'ar afla și elementele creștine și ca atare suntem puși în alternativa— „*Sau sunt, sau nu sunt elemente creștine*“...

Desigur că sunt, aceasta am afirmat-o și noi, căci Eminescu pomenește de candelă creștinească în care arde o luminică cât un sămbure de mac, de făclii de ceară de icoane, și îngeri, sfinți etc... dar...am mai spus de două ori, că acestea *nu formează concepții, ci elemente secundare, decorative, în cadrul în care se desfășură, ideea centrală.*

D-l R. D. prezice că voi regreta mai târziu articolul scris despre „*Natura Spiritualității lui Eminescu*“

Dacă îl voi regreta sau nu e o chestiune pe care o va rezolva viitorul. Dar ceea ce constituie o realitate prezentă este că regretăm lunecșul unei reviste cu pretențiile *Gândirii* pe panta exagerărilor urite... Ne ferim a spune cuvinte mai tari...

Toată critica—afară de d. N. C., R. D. și... Sandu Tudor, a remăreat greșeala revistei de a crea cu ori ce preț o ideologie proprie, fie ea cât de eronată. Pe noi ne bucură faptul că aceiși critică a apreciat concluziile noastre, ca de pildă d. I. M. Rașcu, un intelectual care nu este mai prejos decât colaboratorii *Gândirei*.

G. Damaschin

O parodie a Odiseei în românește.

Pe vremuri, fabulistul Th. Speranță a încercat o parodie a Iliadei din care a realizat pe cât mi-aduc aminte, două cânturi. Cânticica era ilustrată cu desene reușite de Jiquide, care reprezentau pe falnicul Ahile, pe mărețul Agamemnon și pe nemângăiatul Menelau, înbrăcați în fustanele și cu țaruhia, al căror vârf era întors provocător spre cer. Hazliul umorist făcuse, cu bună știință, o parodie a începutului Iliadei. Iată însă că acum în urmă un profesor cu pretenții de elenist a făcut, fără să vrea, o parodie a primelor 12 cânturi din Odiseia, apărute în condiții tehnice destul de elegante, la Casa Școalelor—sau—CASSA Școalelor, cum zice și scrie d-l C. Pa-pacostea, autorul involuntar al acestei parodii.

Un mijloc eficace pentru a realiza o parodie e să micșorezi proporțiile lucrurilor și persoanelor din opera originală, slujindu-te de diminutive, să interverfești situațiile, să schimbi epitețele, să vulgarizezi termenii, să faci abstracție cât mai des—de intențiile textului, să trivializezi atmosfera. Iată atâtea expediente pe care cu succes—dacă se poate spune acest lucru în cazul de față—și fără să-și dea seama le întrebuițează fălmăcitorul operelor omerice.

Dar să documentăm :

Prințesa Nausicaa (vezi C. IV-lea din Odiseia), la Omér își permitea luxul să se transporte într-un vehicul tras de *catâri*; parodistul nostru, mai econom, înhamă (v. pag. 139 Pap.) la carul ei niște prăpădiți de *măgăruși*—nici măcar măgari; dar vezi, trebuia să iasă hexametru! Apoi, în parodia română, Telemah, *flăcăul răsărit*

(într'un loc din original, bine înțeles, căci în traducere pasagiul a dispărut—Atena se miră de statura lui înaltă) s'a transformat, mai peste tot în copil, iar câinii din text, ajung la d-l Papacostea cățelandri (vezi pag. 29.) Menelau, nobilul crai, adresându-se slujitorului său, îl muștră cu vorbele :

Eteoneu Boetide, tu nu erai PROST altădată. (PAG. 72)

Uneori însă, spre mirarea cititorului și în ciuda lui Omer, probabil trăducătorul cuprins de nu știu ce remușcare, sau poate din dorința de a-l întrece pe bardul orb, se apucă să inobileze termenii din text; făcând pasagiul ininteligibil în tâlmăcirea românească. Așa, de pildă, ajustatorul lui Omer se jenează să scrie *lighean* și traduce cu vas (v. pag. 73 și 14), deși prin asociare acest cuvânt ar putea să ne amintească obiecte cu mult mai vulgare decât ligheanul. Dar d-l Papacostea profund nemulțumit de monotonia textului Odiseei—unde, precum știm, ca și în Iliada, serii întregi de versuri se repetă aidoma—încearcă să varieze expresia și traduce acelaș pasaj în diferite chipuri, felurite nu numai ca formă ci și ca fond.

În vremea omerică, cum venea un oaspe într'o casă, i se aducea apă într'un ibric și i-se turna să se spele pe mâni. Era o ceremonie lustrală. Un asemenea pasagiu avem în C. I. (v. 136—8) și în C. IV (v. 52—4); ele sunt perfect identice. Să vedeți acum în ce chip traducătorul îndreaptă această scădere a lui Omer. În prima parte, pasagiul e tradus astfel (v. pag. 14) :

Între acestea o slujnică aduse pentru spălare

Apă într'un VAS de argint și o cană frumoasă de aur.

Tâlmăcirea e firește departe de text care spune că servitoarea a adus apă într'un ibric (sau cană) și a turnat oaspelui să se spele deasupra unui *lighean* de argint. Acelaș pasaj e tradus la pag. 73 astfel :

Între acestea o slugă varsă dintr'o CUPA de aur

Apă'ntr'un vas de argint în care cu toții se spală.

Acum cana s'a transformat în *cupă*, dar traducătorul n'a înțeles nici de data aceasta sensul :

Oaspeții nu se spală în lighean, ci deasupra; iar apa li se toarnă din cană.—Dar aceasta e încă puțin lucru. Iată altele mai boacâne : Când la Omer, Atena e cuprinsă de mânie (v. Od. c. I. v. 252), la d-l Papacostea e cuprinsă de *milă* (v. p. 18); când în text, Menelau e *indignat* (v. C. IV vers 30), la „traducătorul“ nostru el *oftează* (v. p. 72) și încă din *adânc*. N'ar fi oftat el poate chiar așa de *adânc*, dar vezi că trebuia să se umple „*pârdalnicul*“—vorba e a d-lui C. Papacostea întrebuițată tot în Odiseia sa—de hexamtru. Ce să zicem de acele pasagii în care hainul ajustător face pe bieții eroi omerici să spună cu totul, dar cu totul altceva decât spune în textul grec ?

Iată o scenă schimonosită în acest fel : Telemah și Pisistrate, fiul lui Nestor, vin la Menelau. Aci sunt introduși în palat și se minunează de bogăția și luxul încăperilor. Gazda, mișcată de mirarea lor, le spune (traduc textual) : „*că, zău! multe am suferit, și am pierdut o casă bogată (bine locuită), ce cuprindea multe și mari avuții*“ C. IV (v. 96—97) făcând aluzii la tezaurele pe care Paris i-le răpise din casă, când a fugit cu Elena. Cum credeți că traduce d-l Papacostea ? Iată :

Eu socotesc c'ați atlat și din gura părinților noștri

Cum, după trudnice lupte am cuprins și surpat o cetate

Ce mai de lume am prădat și ce de comori prețioase! (PAG. 75.)

Și cum să nu rămânem uluiți când : Menelau spune că a fost mult mai bogat înainte, dar a pierdut o mare parte din avere, de când l-a furat Paris; iar răstăl-măcitorul, crezând sau făcându-se a crede c'ar fi vorba de expediția lui Menelau la Troia și de cucerirea acesteia, îl face să spună, cam așa : *Da, am avere și e prove-*
nită din prada dela Troia!

DATINA

Când Menelau vorbește de paguba ce a avut, traducătorul, consolând-ul pasă-mite, îl face să vorbească de prada agonisită la Troia.

În asemenea caz, ar fi fost nimerit ca traducătorul să spună că n'a voit decât să ne dea o parodie a Odiseei.

Dr. Odiseu Apostol.

D. Murărașu: M. Eminescu: Scrieri politice

(ediție comentată)

În colecția „clasicilor români comentați”¹⁾ d-l D. Murărașu publică „Scrieri politice” de Eminescu. În momentul în care discuțiile în jurul marelui poet au devenit atât de vii, colecția aceasta se impune dintru început prin actualitatea ei adânc simțită. În al doilea rând, culegerea d-lui D. Murărașu îndeamnă la o complectare a înțelegerii lui Eminescu prin studiul activității sale ziaristice. Ni-se pune iarăși problema aspectelor felurite și contradictorii ale acestei personalități atât de complexe. În cece privește apoi această activitate însăși, se descopăr idei încă neîndeajuns cunoscută chiar specialiștilor. Și mai ales e un bun prilej de a se reliefa influența ideologică politică și socială a lui Eminescu asupra gazetăriei și diletantismului politic și sociologic românesc, influență ce poate fi urmărită cu succes și în ziarele vremii noastre.

Culegerea d-lui D. Murărașu e precedată de o scurtă introducere biografică accentuând dispozițiile lui Eminescu pentru gândirea politică, de o schiță a împrejurărilor politice în care poetul își desfășoară activitatea ziaristă, de o prezentare a ziarelor unde Eminescu scrie precizându-se locul în fiecare, și înfățișat — și aceasta e partea cea mai de seamă a introducerii — o caracterizare a gândirii lui politice după soluțiile ce le-a dat diferitelor probleme de care s'a ocupat. Primatul națiunii asupra cosmopolitismului, lupta între stat și națiune, statul monarhic, statul național, legile progresului și civilizației, sensul reacționarismului eminescian, conservatorismul și naționalismul, sunt probleme atacate interesant de spiritul cultivat și pătrunzător al lui Eminescu, care are pe lângă o bogată fantazie poetică și un ochiu dezvoltat și înțelegător al realităților istorice.

Prin exactitatea reproducerilor, prin comentariile bine punctate, prin viața ce-i stă la bază, ediția d-lui Murărașu e o contribuție critică prețioasă la înțelegerea personalității lui Eminescu.

D. Sandu

Două „portrete literare” reciproce, a doi scriitori de seamă.

În „Adevărul Literar” (An. X s. II. 539 din 5 Aprilie 1931) d-l Liviu Rebreanu încheie articolul d-sale *Cine-i Nichifor Crainic*, cu cele ce urmează:

„După ce a fost îndepărtat dela Educația Poporului, d. Crainic a înțeles că a pierdut definitiv și cei 300.000 Lei, în afară de leașa lui de 13.000 Lei pe lună pentru o „muncă” de nimic. Ce mirare deci că a fost cuprins de sentimentele cele mai drepte față de mine, că m'a înjurat dela tribuna Camerei, prin ziare, în revista lui păgubilă. În toate cârciumile, pretutindeni, în toate jelurile? Cum să nu se revolte „morală” lui când trebui să renunțe la 300.000 Lei?

Iată cât de sincer e bronzul moralizator când declară candid că nici un

¹⁾ Apărută la „Scrisul Românesc” — Craiova.

motiv de ură și nedreptate nu-l îndeamnă să-și etaleze originea, că numai principiile lui jicnile i-au stârnit furiile de șatră!

Dar poate că exploziile de admirație și de insulte ale moralistului, după necesitățile momentului, s'au manifestat cu atâta variație numai față de mine care, la urma urmelor, nici nu sânt vrednic decât să servesc la înălțarea Crainicului?

Un moralist totuș trebuie să înceapă cu sine însuși. Eu sau d-ta, oameni care ne vedem de necazurile noastre, putem avea greșeli și păcate. Când însă te ridici în două picioare și dai lecții de virtuți altora, când ajungi cum ajungi chiar profesor de teologie, se cuvine să-ți fie portul cum ți-e vorba.

Poate oare un moralist să lingă și să perie, rând pe rând, când are nevoie, pe Vlahuță, pe Delavrancea, pe d-nii Iorga, Brătescu-Voinești, Galaction, Arghezi și alții mulți, și apoi să-i înjure, rând pe rând, când nu mai are nevoie de ei?

Când a fost cinstit moralizatorul: când umplea de lături pe Mitropolitul Pimen și alți arhierii sau când și-a înghițit lăturile?

Moralist este secretarul general care acordă propriei sale reviste subvenția cea mai grasă și propriei sale persoane spese de călătorie de agrement în străinătate? Nu cunoaște cumva d. Crainic pe acel secretar general filotim?

Moralist este profesorul de teologie care aleargă dela catedră la cârciumă și pentru care beția și taverna sânt suprema bucurie a vieții? Sau d. Crainic nu cunoaște pe acel profesor de teologie?

Poate însă că d. Crainic a auzit de profesorul de teologie care, firește în stare de beție, insultă doamnele în restaurante, noaptea, și încasează senin palmele soțului?

Ce ar spune morala revoltată a d-lui Crainic despre un scriitor, om cu mai multe lefuri grase, care „împrumută” și încă pe cuvânt de onoare 10.000 Lei dela Societatea Scriitorilor și apoi uită să-i mai plătească, timp de zece ani, socotindu-i drept comision al unei subvenții acordate societății? Nu-i așa că acel scriitor are tot dreptul să fie foarte îngrijorat de administrarea fondurilor societății și să învinuiască gospodăria care nu-i mai oferă asemenea „împrumuturi?”

Dar despre secretarul general care rezolva diferite chestii ale departamentului său prin cârciumi, la chefuri, noaptea, cu tovarășii de beție? Sau care socotea meritele colaboratorilor săi după capacitatea de-a rezista la chefuri și beții?

N'a auzit d. Crainic despre moralistul teolog care, în cabinele particulare, procură scene de exhibiționism cu femei de stradă, oferindu-se în primul rând pe sine însuși în spectacol?

Aș putea continua lista întrebărilor gâdilitoare, cu siguranță că d. Crainic, matadorul principiilor și al moralității allora, nu mă va dezice.

Ar fi însă de prisos. D. Crainic va continua să propage moralitatea desăvârșită, să se bată în piept cu principiile, să brigheze noi slujbe, adică noi lefuri, și mai ales noi subvenții. Dela cârciumă, după un chef sau chiar o orgie, se va duce direct la catedră și va propovădui viitorilor noștri preoți virtutea integrală. Va insulta în dreapta și în stânga, fără nici un scrupul, convins că astfel își câștigă merite pentru toate înălțările.

Rezultatele de până azi îl îndreptălesc să nădăjduiască împlinirea tuturor visurilor. Cu câteva poezioare a ajuns poet național, cu trei eseuri a devenit gânditor, cu articole de înjurături figănești s'a făcut pelerin politic și deputat,

cu lingușiri stăruitoare s'a strecurat profesor de teologie... Cinic, obraznic, încrezută, îndrăzneț, când crede că a pus piciorul în șea; plecat, lingușitor, când are trebuință de ajutoare. Și mai presus de toate jără rușine, complect lipsit de simțul rușinii.

Se zice că d. Nichifor Crainic e țigan bulgar românizat recent. Înțâșarea îl arată într'adevăr a fi. Dealtfel numai asemenea origine ar justifica asemenea exemplar de „moralist“.

Mai poate fi nevoie de vre-o concluzie?“

Iar d-l Nichifor Crainic în ziarul „Universul“ (An. XLIX. 95 din 9 Aprilie 1931) prin Răspuns unui calomniator între altele, scrie despre d-l Liviu Rebreanu:

„Celebrul compilator literar și educator al poporului, rămas de pomină în memoria țării, se găsește sub grave acuzații pentru care a și fost înlăturat dela conducerea instituției pe care a compromis-o. Nu eu, ci o lume întregă i-a demascat incapacitatea și incorectitudinea.

Majoritatea ziarelor, s'au ocupat pe larg de acest vechiu client al codului penal. Scriitorii români i-au divulgat fraudele săvârșite în calitate de președinte al societății lor. Deputați și senatori au strigat dela tribună incapacitatea și incorectitudinile sale.

Lunga și multiplă campanie s'a terminat cu înlăturarea d-lui Liviu Rebreanu din fruntea Educației Poporului.

Comentând această înlăturare, în revista Gândirea, am găsit că ea e justificată, între altele, de trei fapte dureros de incontestabile.

1) D. Liviu Rebreanu a făcut închisoare de trei luni și jumătate pentru delapidare de bani publici;

2) d. Liviu Rebreanu a sustras fonduri ale Societății Scriitorilor Români;

3) d. Liviu Rebreanu a sustras tablouri ale Teatrului Național pe când îi era director.

După doi ani de campanie aproape unanimă împotriva sa, d. Liviu Rebreanu, calificat de justiție și de faptele sale, caută o formă de reabilitare. Avea pentru aceasta o singură alternativă onestă: sau să spulbere acuzațiile, sau să tragă la răspundere pe acuzatori.

Nu putea face nici una nici alta, fiindcă dovezile, copios date publicității, sunt zdrobitoare pentru dânsul.“

Noi, umili cronicari ai „unei obscure reviste de provincie“ — cum ne-a făcut cinstea să ne numească un „mare“ ziar „de capitală“ propagator al unei ideologii obscurantiste — înregistrăm cu mult regret asemenea spectacol...

N. P.

INCRESTĂRI MĂRUNTE

S'a „supărat“ d-l George Pascu.

Revista *Convorbiri Literare* făcând o socoteală a activității scriitoricești pe 1930, a comis imprudența de a nu semnală numele profesorului George Pascu dela Iași. Cu atât mai mult cu cât d-l G. P. e de părere că *Revista critică* pe care o conduce d'sa, se găsește în al patrulea an de viață, iar iscăliturile ce se înșiră în josul articolelor din sumarul periodicului respectiv se bucură fiecare de trecerea lor, în mintea cititorilor.

Firea bătaioasă a d-lui George Pascu a ripostat cu vehemență. Și-a scormonit tot vocabularul specific de care dispune; invective vulgare și răscolite de furie, — cum nici gazetele de frondă nu folosesc, — au fost din belșug revărsate pe maculatura răbdătoare a publicației sale neregulate. Răutatea a picurat în stropi mari și îndesați din pana sa, căreia îi acordă puteri mesianice, că doar — doar, lumea îl va pune odată și odată la locul de cinste în pomelnicul aleșilor zilei.

Nu înțelege profesorul Ieșan cum e cu puțință ca *fiuici anodine și obscure ca—Datina*, „*Graiul Românesc, Indreptar*... *Milcovia*, „*Tara Bârsei*—căci așa le socotește George Pascu în „*Revista critică*“ no. 3—4 depe Iulie—Decembrie 1930, să găsiască cinstire în paginile vechii citorii a lui Titu Maiorescu, în timp ce o uitare condamnabilă a fost lăsată să-și întindă vălul peste opera sa.

Nu credem că din această pricină „*Convorbirile Literare*“ au trecut apoi, cu altă ocazie pare-mi-se, și „*Revista critică*“ printre vii. Noi însă îl întrebăm pe del G. Pascu, a văzut și a citit vre-odată vre-un număr al revistei „*Datina*“ ?

De sigur că nu—altfel *eul* d-sale n'ar fi fost așa de hipertrofiat în afirmația făcută asupra revistei. Ii propunem deci să ia un număr din revista Severineană *Datina*, unde rar s'au strecurat „*nume consacrate*“ ca ale colaboratorilor săi, și să-l compare cu oricare fascicolă va dori din „*Revista critică*“. Iși va da socoteala atunci, care dintre cele două publicații se merită și se apropie mai mult de numele de *fiuică*. Să citească apoi, dela un capăt la altul, ambele exemplare. Va vedea desigur căreia i se potrivește mai bine atributul, așa de scump publicistului nostru, *anodin*. Ar fi mai greu să verifice al treilea calificativ. Până una alta putem să-i spuем că „*Datina*“ a intrat în cel de al *noulea an* de apariție regulată și își sprijină existența pe sacrificiile îndrumătorilor ei, pe dragostea cititorilor răspândiți pe întinsul Țării Românești. Așa că să-și păstreze George Pascu și *obscuritatea* atât de imensă pe care se oferă s'o împartă cu generozitate tuturor și oricând, pentru sine și pentru ale sale.

Să viețuiască mai departe cu gramatica, cu graiul obscen și cu sufletul încărcat de răutate. Să a menințe într'una că doar o fi ascultat și ca să scrie cu picioarele, când mâinile îi obosesc. Nimeni nu-l împiedică și nimeni nu'lsupără.

Noi nu amenințăm și nici nu ne supărăm când făcerea se strecoară câteodată peste noi. Căci știm că fapta temeinică prin ea trăește și iese la lumina zilei chiar când inconștientii ori dușmanii își pun toate puterile ca s'o înăbușe sub obroc.

Prin surle și tobe crainicii noștri n'au făcut și nu fac zarvă.

D. Bodin

„Adevăruri“ gândiriste

În *Gândirea* nr. 12. An. X sub semnătura d-lui N. Crainic citim:

„*Revista noastră a dispregiuit paștișa ideologică a publicațiilor streine ce alcătuște viața pseudo intelectuală a presei noastre literare și „filosofice“, dându-i o înfățișare parazitara.*“

Aceasta-i părerea d-lui Crainic despre *Gândirea* d-sale, părere exprimată sentențios în numărul sărbătoreț închinat celor zece ani de apariție. Iată însă și părerea d-lui N. Iorga despre aceeași revistă *Gândirea*, afirmată de d-sa în *Ramuri* An. XVIII. nr. 4. sub titlul „*Maimușării Germanice*“ :

„*Deschid una din revistele care se prezintă mai îngrijit sub raportul artistic și care se bucură de o influență pe care o justifică talentul unui Nichifor Crainic și al unui Cezar Părescu, o revistă care în ultimul timp nu odată a vorbit de rolul tradiției, al continuității normale, al permanenței logice omenești în idei și sentimente. Si străbătând-o dela un cap la altul, mă străbate—s'o spun și să nu se supere nimeni—un fior de repulsiune.*

Da de repulsiune.

Afară de articolul prim, în care totuși se atribue importanță părților unui Spengler, care jonglează cu idei generale neverificate, restul e o copiere pe fereastră a jargonului modernist pe care îl băgăue Munchenul ca să-i răspundă prin alte îngânări nebune ori șarlatanești Viena... Excursii făcuid în lumea germanică, departe de Goethe cât Kokoschka de Apelle, au adus noi recruși ai unei mode perverse. Și sufletele înrăite se înverșunează a da în vers, în povestire mai puțin, în teatru foarte mult, în critică mai ales, ceea ce dau oamenii care la capătul unei civilizații nu mai pot stoarce nimic dintr'o fibră uscată.

Intre cei cu mințile întregi, cu spiritul onest nu se va produce dar niciodată o energică mișcare de revoltă? Atunci peste anii aceștia, istoricul literar va trece ca și cum nici n'ar fi existat.

Se potrivește, nu ? și se vede clar „dreptatea“ afirmărilor d-lui Crainic, care de când cu spiritualitatea ortodoxiei n'a auzit nici de spiritualismul lui Iulien Benda, unul din creditorii ideologiei „*Gândirii*“. Afirmările d-lui N. Iorga se verifică deci și pentru noua fază a evoluției gândiriste.

Primate la redacție:

CĂRȚI

George Dumitrescu
Ovidiu Ramu
Paul Constant.
Leca Morariu
D. Murărașu
Maior N. Cerbulescu
A. C. Calotescu-Neicu
M. Straje

Cenușă sfântă — versuri
Interna dela Clinica hirurgicală — schife
"Ceasuri ostenite" — versuri
Culegere de cimilituri
M. Eminescu: Scrieri politice (comentat)
Generalul H. Berthelot
Epigrame „Cartea Rom”
Sora Emilia — schife.

„Bucovina” București.
„Oltenia” București
„Vremea” Caracal
„Făt frumos” Suceava
„Scriș. Rom” Craiova
„Pr. Carol” Sibiu
„Cartea Rom”. București
„Dobrogea juna” Constanța

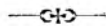
DATINĂ:

EȘTI, SPRIJINUL VIEȚII NOASTRE — AMARE,
NE-AI FOST MEREU ȘI ADĂPOST ȘI SCUT
ȘI-AI FOST ETERNĂ BINECUVÂNTARE
CELOR ÎNTORȘI CU FAȚA SPRE TRECUT.

REDAȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:
TURNU-SEVERIN
STRADA DECEBAL

Reprezentanța Administrativă a revistei
D A T I N A
BUCUREȘTI VI. - STR. ROZELOR 9

Secretar de redacție: Al. Dima.

**Ești Datină, slăpâna noastră bună,
Ne logodești cu brazda de pământ.
Ne înfrățești cu gloria străbună
Ne ești, iubito, leagăn și mormânt.**

BCU Cluj / Central University Library Cluj

AȘEZĂMÂNTUL TIPOGRAFIC
„DATINA”
TURNU-SEVERIN